یاش تورکستان

تورکستاننک ملی قورتولوشی اوچون کوره‌شوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنک ده‌قابر-نده‌ن چیقا باشلاغان | ایول - آوغوست 1937 (1356 هجری) | سان 92-93

بو ساندا:

1 — فیض الله خواجه‌نک عاقبتی — باش مقاله

2 — روس ایمپه‌ریالیزمینه قارشی تورک بیرلگی — تیمور اوغلی

3 — «روسیادا ملی دولت مسئله‌سی» مناسبتیله — مصطفی

4 — جنید خان — جانای

5 — عابدجان محمود — چوقای اوغلی مصطفی

6 — تورکستان ملی ادبیاتی اطرافندا — طاهر

7 — شرقی تورکستان وضعیتی — * * *

8 — شرقی تورکستان یه‌کی حادثه‌لر قارشیسندا — بیك اوغلی

9 — ساویت غازیتالارینا کوره تورکستان احوالی — ع.

10 — «ستالین سوسیالیزمی» - تالاوچی بر سیسته‌مدر — م. آ.

11 — قیشلاق خوجالغندا «عمومی» وه خصوصی ملك — اسکندر

12 — تورکستان قولخوزچی دهقانلاری تورموشندان — * * *

13 — هندستاندان استقلالچی مهاجرله‌ر تاوشی — ضیائی

14 — بین الملل تورموشدان — م.

15 — تورکستان خبرله‌ری: قازاغستاندا فرقه وضعیتی، قازاغستاندا اورتا تحصیل، قازاق شیوه‌سنده «شاهنامه»، تورکستان «قولخوزچی» سینگ زاری، «سوسیالدی» می، «سوسیالیستیك» می؟، تورکستان صنعتکارلارینگ موفقیتی،

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

«سوسيالدی»می، «سوسيالیستیك»می؟

ساویتلەر اتفاقی فرقه مرکز قومیتەسینگ اوشبو ییل 23 آپریلده بیر-
گەن قراری بویونچا قازاغستان وه قرغزستان أولکه فرقه تشکیلاتلاری
«مستقل» قوممونیست فرقه‌لاری درجەسیگه کوتەریلگەن. قازاغستان ایله
قرغزستان مختا رجمهوریتلەردەن «مستقل» ساویت جمهوریتلەریگه آیلان-
تریلغاندان سوك طبیعی بولغان بو «اصلاح» آرقاسیدان، «سوسيالدی قازا-
غستان» غازیتاسی برنچی مای، 99نچی ساندان باشلایاراق اوز آتیغا
هەم قسماً «اصلاح» کیرگیزگەن: موندان بویان او غازیتا «سوسيالدی
قازاغستان» ایمەس، «سوسيالیستیك قازاغستان» آتالاتورغان بولدی.
قازاغستان قیزیل احمقلارینك «سوسيالدی» کبی «سوسيالیستیك» دیپشله-
ری‌ده تورك تیلی باقیمندان اورونسزدر... فقط «سوسيالیستیك» «سوسيال-
دی»غا نسبتاً قازاغستان قیزیل احمقلارینك برآز ترقی ایته باشلاغانلارینی
کورسەته بیلەدی. اصلنده فرانسز تیلی غرامەریندەن آلنغان بو «...تیك»
سوز آیاقلاماسی آناطولی تورك شیوەسیگه کوبرەك کیریب کیتکەنی کبی،
سوك وقتلار بزنگ اوزبیك «ملی» قوممونیستلاری طرفندان‌دا کوبرەك
قوللانماقدادر. مثلاً اولار «اوزبیکستان ساویت سوسيالیستیك جمهوریتی»
دیب یازیب یوروبدورلەر. حالبوکه بزنگ تورك تیلی قاعدەسینچه «اوز-
بیکستان، قازاغستان... وه سائره ساویت سوسيالیست جمهوریتی» بولمالیدر.

دیمەك «سوسيالیستیك»نگ «سوسيالدی»دان آرتیقلغی تیلیمزنگ
قاعدەسیگه توغرو کیلمەسەده باشقا تورك شیوەلەرینده قبول ایتلگەنلگی-
گنەدر. قازاق تورك «ملی قوممونیستلاری»نگ «مختار» جمهوریتدەن
«مستقل» ساویت جمهوریتیگه ییتەر-ییتمەس کورسەتدیکلەری بو «جسارت»
ی‌ده تورکستاننك بوکونگی ملی سیاسی وضعیتنده کوزگه کورونەرلك‌ا
بر «ایرکینلك» سانالسا کیرەك.

فیض‌الله خواجه‌نك عاقبتی

اولا بوخارادا سوڭرادان اوزبیکستاندا 16 ییلدانبەری آلماشینمای
حکومت رئیسی بولوب کیله یاتقان فیض‌الله خواجه ساویتلەر اتفاقی‌مرکزی
اجرائیه قومیتەسی‌نك‌ده رئیسلەرندەن بری ایدی. 7نچی اوزبیکستان فرقه
قورولتایی (37 .6 .17ـ10) یاشیرین تاوش بیرو اصولیله یەڭی اجرائیه
قومیتەسی سایلاغاندا فیض‌الله‌نی سایلاماى قالدیردی. اوندان سوڭرا
(6. .26ده) توپلانغان مرکزی اجرائیه قومیتەسی اونی قومیسارلار شورا-
سی رئیسلگندەن چیقارو قرارینی بیردی.

فیض‌الله‌نك شخصیتی طبیعی اهمیتسز، قیمتسزدر. بوخارا امیرینگ
یاراماس أدارەسی یوزندەن او «انقلابچیلار» ایچینه کیریب قالغان. یالغز
روس اوردوسی قورالی کوچی‌گنه اونی اولا بوخارا خلق جمهوریتی،
سوڭرا اوزبیکستان حکومتی باشینا کتیردی. فیض‌الله خواجه‌نك برطرف
ایتیلووی طبیعی ساویتلەرنك تورکستاندا یەڭی بر سیاست یولینا توشووی
باشلانغچینی کورسەتمەیدر. بونگله برابر بو حادثه اوزی اوستنده برآز
توختاب اوتوگه یارارلق درجەده قیزیقدر.

بولشەویکلەر، بالخاصه موسقوادا، فیض‌الله خواجه‌غا هیچ بر زمان
اهمیت بیرمەگەنی کبی، اوڭا ایناندیلاردا. اونلار فیض‌الله‌نك قیمتینی
جوده یاخشی بیلەرلەر ایدی؛ اونگ بولشەویکلگی درجەسینی‌ده آڭلار-
لار ایدی. بو قادار ایناتچسزلق‌وه بو قادار ایچکی نفرتلەرینه رغماً بولشه-
ویکلەر اونی بو قادار اوزون مدت برنچی اوروندا توتوب کیلدیلەر.
چونکه اونك ساویت حکومتینه بویوك بر خدمتی بولغان ایدی. بوخاراغا
روس قیزیل اوردوسینی کتیرگەن وه اوز قاناشلاری بیلەن روس قیزیل
اوردوسینك بوخاراغا قیلغان باسقینینی یاشیریب توتقان، ایسکیده بوخارا
جدیدچیلەری صفینا منسوب بر نیچه یولداشلاریله برلکده شو فیض‌الله
ایدی... روس بولشەویکلەرینه بوخارانی استیلا ایتب ساویتلەشتره بیلو وه
اونی خارجگه قارشی «ملی قورتولوش انقلابینا» یاردەم شکلنده کورسەته

بیلولەرینە یاراغان مەنە شو فیض‌الله خواجەنگ بر نیچە یولداشلاریلە برلکدە قیلغان حرکتلەری بولدی... بز سابق بوخارا امیری وە اونگ رەژیمنە نە قادار نفرت بیلەن قاراساقدا، اوگا قارشی هەر قاندای تیشقی بر قوتلە، بو نقطەدە روس بولشەویکلەری ایلە اتفاق قیلونی قطعیاً توغرو دیب تاپماغان ایدیك، حالادا عینی فکریمزدە قالیب کیلەمز. بو نقطە بزنك ملی یولیمزنك آیدینلیغی باقیمندان کوب مهمدر.

فیض‌الله خواجە روس بولشەویکلەرینە ینە باشقا بر باقیمدان کیرەك ایدی. او ایسکی «یاش بوخارالیلار» وە «ملی انقلابچیلار»دان بولشەویکلەر صفندا قالغان برگنە کشی ایدی. او بو قاتناشی بیلەن توركستاندا ساویت حاکمیتی وە اونگ ایمپەریالیستیك مستملکە سیاستینە سونوك گنە بولسادا بر «ملی رنك» بیرگەن بولوب تورار ایدی.

* * *

بولشەویکلەر فیض‌الله خواجەنی نەلەر ایلە عیبلەیدرلەر؟ اونگ حقنداغی بوتون قارالاولارنی ایچینە آلغان 7نچی فرقە قورولتایداغی اکمل اکرام سوزی یازیق کە تاشکند غازیتالارینك هیچ بریسندە چیقاریلمادی. یالغز باشقا ناطقلارنگ سوزلەرندن کیتریلگەن خلاصەلاردانغنا فیض‌الله خواجە گناهلەرینك ماهیتینی اوگرەنمەکدەمز. فیض‌الله خواجەگە آتیلغان عیبلەر ایچندە هیچ بر یەگی نەرسە یوقدر. اونگ «آغماچیلق»لارینی ایسلەیدرلەر. اونگ «18»لەر غروپنە داخل بولغانینی سویلەیدرلەر. اونگ اوتکەزیلگەن یر اصلاحاتینا قارشیلق کورسەتکەنینی، «ایچیندەن» کیزلیچە قوللەکتیفلەشتریشکەدە قارشی بولغانینی، اونگ ملی آغماچیلارغا قارشی شدتلی حرکت ایتمەدیگینی آگلاتدیلار. او، ملی عکس‌الانقلابچیلەرنی اوز اویندە توپلاب اوتورغان، اوتکەن یل انتحار ایتب أولگەن قارداشی عباد خواجە بیلەن اوزولوشماغان ایمش.

بونلارنك بوتونیسی فیض‌الله خواجەگە اوتکەن ییللاردانبەری آیتلیب کیلە یاتقان عیبلەردر. آغماچیلیغی، غیر صمیملگی فیض‌الله خواجەنك کوزینە ایشقالمای کیچیریلگەن برگنە بولسادا فرقە قونغرەسی کیچیریلمەدی. هەر وقت او اوز عیبینی تانیب ساویت حکومتی وە ستالینگە صداقت آندی ایچیب قورتولوب، هەر سفر شوندای بر نمایشدەن سوك فیض‌الله خواجە قومیسارلار رئیسلگی موتعندا قالدیریلیب کیلدی. هەر سفر بو مراسم کیچیریلگەندەن سوك، ایکنچی فرقە قونغرەسینە قادار فیض‌الله خواجە توركستاندا ساویت رەژیمی ستونلەرندەن وە «شرقدا ملی قورتولوش حرکتی رهبرلەری» نمونەلەرندەن بری ساناليب کیلدی. انتحار ایتمش قارداشی عیبنە کیلگەندە یەگی ساویت قانون اساسیسی بویونچا هیچ کیم قارداشی گناهی اوچون مسئول توتولا آلمایدر.

طبیعی بو آق ایپلە کوکلەنگەن عیبلەر ایچندە فیض‌الله خواجەنگ کوکینە ییتکەن اصل سببنك ایزیدە یوقدر. بولماسا نیچین کوبدەن معلوم تورلو دفعەلار سویلەنب عفو ایتیلب کیلە یاتقان عیبلەر بردەن برە «بوتون صنفلار» وە «ملتچیلیك» آقیملارینگ بوتونلەی بتیریلگەنلگی وە ساویت رەژیمی هەم «روس بولشەویزمینك قطعی غلبەسی نشانەسی اولاراق اورتاغا قویولغان «ستالین قانون اساسیسی» چیققاندان سوكغنا فیض‌الله خواجەنك تیگینە ییتەتورغان گناهلار بولوب قالدی؟

فیض‌الله خواجەنك توشورولووی سببی بو عیبلەردەن ایمەس ایکەنینی تکرار سویلەیمز. بزچە اونگ توشیریلووی سببی باشقا نقطەدادر. موسقوا بولشەویکلەرینگ فیض‌الله خواجەنگ قیمتسز شخصنە هیچ‌براهمیت عطف ایتمەدیکلەری بیلەن بوخاراغا بولشەویك روس اوردولارینی باشلاب کیلگەنلگی یوزندەن توركستان خلقینك اوگا قارشی نفرت وە دوشمانلق تویغوسی اونگ شخصندە توپلانب توقناشب قالدی. بو نقطەدا مادامکە ساویتلەرنك قیمت بیرمەگەنلگی ایلە توركستانلیلارنك نفرتی بر یردە توپلانغان ایکەن، نیچین ساویت حکومتی فیض‌الله خواجەنی بو قادار اوزون سنەلەر بو قادار یوکسەك اورونىدا توتوب کیلدی دیگەن بر سورغو بیریلە آلادر. اونگ جوابیدە غایتدە سادەدر. موسقوا بر طرفدان بوخارانگ استیلاسی وە ساویتلەشتریلیشی ایشندە کوب خدمتینی کوردیکی بو کشیگە قارشی بر مجبوریت تویسا، ایکنچی یاقدان ایمدی اوزینە صداقتلە خدمت

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ایتەجەك قادرولار حاضرلاب اولگوردیکی قناعتە کیلمش، اونکچون‌دە فیض‌اللەنک آرتیق کیرەك بولماغانلیغینی آگاهلاتمشدر... تورکستانلیلار ایسە شو برنچی ئەلدە ایتدیکلەری کیزلی تاوش بیرو فرصتدەن استفادە ایتب، اونی 1920نچی ییلی سەتابرندە ایشلەگەن جنایتی اوچون سیاستاً بر داها قالقماسلق قیلب بیرگە اوروغا قرار بیرمشلەردر.

ایمدی موسقوانك اتفاق مرکزی اجرائیە قومیتەسی رئیسلەرندەن برینك توشوب قالووینا قالای قارادیغینی کورەیلك؟

موسقوا غازیتالاری فیض‌الله خواجەنك ییقیلیب قالغانلیغی اوچون بر آغز هەم سوز یازمادیلار. حتی بو حقدا آژان تیلگرامی‌دە بولمادی. موسقوالی دوست وە حامیلەرینك قوپال سکوتی وە وطنداشلارینك نفرتی آستندا فیض‌الله خواجە سیاسی صحنەدەن یوقالغان بولدی. طبیعی کیك تورکستانمزدا امثالینی آنچاغنا اوچراتاجاغمز بو تیپ انسانلار معناسز امیر سیستەمی وە استیلاچی روس قیزیل اوردوسی نیزەلەری بولماسایدی، یورتمزنی أدارە ایتوچی کوچلەر قاتارینا یاناشادا آلماسلار ایدی..

*

هامشی: مقالەلەر تیزیلیب بولغاندان سوڭ آلدیغیمز خبرگە کورە، فیض الله خواجە آرقاسیدان تورکستان جمهوریتلەری باشلوقلاریندان تاجیکستان جمهور رئیسی شیرینشاه شاه تیمور ایلە تاجیکستان مرکز اجرا قومیتەسی کاتیبی امام اوغلی، تاجیکستان عدلیە قومیساری شیرین اوغلیلاریدا «عکس الانقلابچی، خلق دوشمانی وە یاپون-آلمان جاسوسی» اولاراق تانیلغان وە عیبلەنگەنلەر. قازاغستان جمهور رئیسی قولومبەت اوغلی اوزاقبای سوگنو فرقە قورولتاییی طرفدان سیچیلگەن اجرا قومیتەسیگە سایلانالمای قالغان. سوگنو فرقە قورولتاییی‌چاغی قولومبەت اوغلی اوزاقبای‌نی «آلاش-اورداچی» وە تیشداغی تورکستان ملتچیلەری ایلە باغلانیشلی دیب عیبلەوچیلەر آز بولماغان ایدی.

تورکستاننك أوزبیکستان، قیرغیزستان وە تورکمەنستان قسملاریندادا فرقە وە حکومت باشلوقلاریندان آنچا کشیلەرنك عینی صورتلە عیبلەنیب قامالغانلقلاری بیلدیریلمە کەدەدر.

روس ایمپەریالیزمینە قارشی تورك بیرلگی

ساویت اوزبیکستانی یەڭی قانون اساسیسینی یاقلاب سویلەگەن نطقندا اکمل اکرام تورکستان ملتچیلەری اوستندە اوزونغنا توختادی. تورکستان استقلالچی ملتچیلەرینە تورلو عیبلەر یوکلەتمەکچی بولغان اکمل اولارغا «پان اسلامیست»، «پان تورکیست»، «یرلی شوۋینیست» دیگەن تورلو لقبلەر تاقدی ایسەدە، اولارنی «تورکستان ملتچیسی، استقلالچیسی» دیگەن حقیقی اسملەری بیلەن آتاشغا جسارت ایتە آلمادی.

او تورکستان ملتچیلەرینی خوقند ملی حکومتینی قورغانلق بیلەن عیبلەمەکچی بولدی. تورکستان استقلال حرکتی یولندا طبیعی بر مرحلەدەن باشقا بر نەرسە بولماغان بو حرکتنك بر ساویت روسیا ایمپەریالیزمی مالایی کوزندە بر جنایت کبی کورونوویدە طبیعیدر. فقط او بو سویلەدیکلەری ایلە تورکستان خلقینی آلداتا آلمایدر. اوز ملی أرادەسینك افادەسی ایکەنی تویغوسینی تورکستان خلقی بو حکومتنی ییقغان قیزیل روسیا کوچلەرینە قارشی کوتەردیکی عمومی عصیان بیلەن آچیق کورسەتمشدر. شونك کبی «باسماچیلق» حرکتی‌دە تورکستان استقلالچیلق حرکتی یولنداغی آدیملەرنك بریدر. او موفقیتسز چیقغان بولسادا شرفلی بر ایمتیلیشدر. او حرکتکە قاتناشیب أولگەن انور پاشادا تورکستان قورتولوش حرکتی شهیدلەری آراسندادر.

اکمل اکرام تورکستان خلقینك ملی أرادەسینی ایزمەك یولندا قیزیل روسیا ایمپەریالیزمی کوچلەری طرفدان توکولگەن قانلار، یاراتیلغان خرابەلکلەرنکدە مسئولیتینی تورکستان ملتچیلەرینە یوکلەتمەکچی بولادر کە او بوندا یچیرکین یالغانلاریلە مستولی کوچنك کتیرگەن آغیر یوکینی 19 سنەدر اوموزندا کوتەریب یورگەن تورکستان مظلوم خلقینی آلداتا آلمایدر.

اکمل تورکستان ملتچیلەرینە «پان اسلامیستلك» اسناد ایتمەکچی بولدی. فکری، ذکری اوز یورتینی قیزیل روسیا بویوتورغندان قور-

تاریب استقلالینا قاووشترماقدان عبارت بولغان بوکونکی استقلالچیلار اوچون قطعیاً توغرو بولماغان بو اسناد تورکستان ملی حرکتی اوچون تاریخاً اثباتی ممکن بولماغان بر اورونوشدر. تورکستان ملی حرکتنده هیچ بر زمان بوندای بر ایز بولماغان. تورکستان ملی تشکیلاتلاری آراسندا «شورای اسلامیه» کبی اسملەر اوچراتیلسادا اودا تورکستان خلقینڭ ملی حقینی مدافعەدان باشقا بر منفعت کوزەتمەمشدر.

اکمل تورکستان ملتچیلەرینی «پان تورکیستلك» بیلەن عیبلەمە ئچی بولادر. بزچه بو «پان‌تورکیزم» دیگەن تعبیرنڭ اوزی یاڭلیش بر قوللانیشدر. دنیادا بر تیلده سویلەشکەن، بر حرثی جماعت تشکیل ایتکەن انسانلار کتلەسینه ملت دیگەن اسم بیرو بار ایسه، تورکچه سویلەشیب، تورکچه سیزگەن انسانلار کتلەسینەده تورك دیمەك مجبوریتی باردر... بو بوکونگه اورتاغا قویولماقدا بولغان بر تەز بولماغانی کبی بوکوندەن سوڭرا اثباته محتاج بر مسئلەده ایمەسدر. او علماً وه تاریخاً کوبدەن بولوب کیچمیش اجتماعی بر پروتسەسدر. او بوکونکی تاریخی تورموش شرائطی وه اوتوردیغی یرلەرنڭ گەئوپولیتیك وضعیتی اعتباریله بر تاقم، قسماً اولدوقچا جدی آغیرلقلارله قارشیلاشماقدا ایکەن اونڭ بو خلقنڭ ملی قورولوشی اوستنده یەڭیدەن نظریەلەر توغدورماسی ایجاب ایتمەس. اونڭ بوکون کیچیرمەکدە بولوندیغی آغیر تاریخی دور اوزون تورموشندا برنچی وقعه ایمەسدر. او بر قانچا دفعەلار بوندان داها آغیر وضعیتلەر کیچیریب، تاریخینڭ یوکسەلیشی دورەلەرینه کیچه بیلگەندر... تاریخاً ثابت بولغان نەرسەلەرنڭ بریدە بو حرکتلەرنڭ بوتونیسی تورکلکنڭ آنا یورتی تورکستاندان باشلامشدر وه او بویوك ایش بایراغینی توتوچی کوچلو قوللار دائما تورکستاندان یتیشمشدر. تورکستان ملتچیسی هەر زمان بولغانی کبی بوکوندە تورکلگینی وه بو شانلی تاریخدەگی شرفلی رولینی انکار ایتە آلمایدر.

تورکستان تورکلەرینڭ بو حرکتی تاریخی بولغانی کبی اونڭ ازلی دوشمانی روس ایمپەریالیزمینڭ پارچالاما سیاستیدە قارشیلاشدی-

غمز مدتچه دوام ایتب کیله یاتقان بر سیاستدر. اونڭ تورك خلقی اوزرندەکی حاکمیتینی کیگەیتە-کیگەیتە اونی تورکلکنڭ قلبگاهی تورکستانغا قادار ایلته بیلمەسینه خدمت ایتکەن اساس عاملدە شو پارچالاو سیاستندەکی موفقیتی اولمشدر. او بو قازانچینی راحت ییب اوتورا بیلمەك اوچونده دائما تورك خلقینی پارچالاب توتاتورغان سیاست تعقیب ایتمشدر.

روسیا تورك أولکەلەرینی استیلا ایتدیکچه اوز قولی آستینا توشوب قالغان قسمنڭ خارجده قالغان قسمله باغلانیشینی کیسیشکه اورونمشدر. قولی آستینا توشوروب آلدیغی تورك خلقی کوزگه ایلیشەرلك بر یکون تشکیل ایتب، اونلار آراسندا یەڭیدەن سیاسی حرکت اثرلەری کورولە باشلاغاچ، اونلاری اوز آرا پارچالاشغا توتونمشدر. بوڭا قارشی تورکلەردە ئەلە کیچیردیکلەری هەر فرصتده برلەشیب قوت آلا بیلمەك هدفنه ایمتیلمشلەردر. تا برنچی روسیا انقلابیله اورتاغا چیققان پارلامان (دوما) تورموشندایاق بو ایکی منفعتنڭ آچیق میداندا چارپیشماسی کورولە باشلاغان ایدی.

دومادا «مسلمان فراقسیونی» مکتب وه معارف ایشلەری انجمننه بر تاقم لایحەلار کیریتەدر. بو لایحەلاردا مکتب مسئلەلەری اوچون چیقاریلاجاق قانوندا تورك خلقی منافعی کوزەتیلمەسی طلب ایتیلەدر.

روس مبعوثلەر بوڭا اعتراضلاردا بولونادرلار. او جملەدەن آلەکسەیف اسملی بریسی مسلمان فراقسیونی وه عمومیتله تورك سیاسیلەرینی «پان اسلامیستلك»، «پان تورکیستلك» بیلەن عیبلەیدر.

مسلمان فراقسیونی اعضاسندان صدری مقصودی بیك بونلارغا جواب بیرەدر. او بو جوابندە ازجمله شونلارنی سویلەیدر:

«روسیادا 20 میلیوندان آرتیق اهل اسلام بار ایکەنی بوتونیڭزگه معلوم ایسەدە بوتونیسنڭ بر نسلدەن بولغانلیغینی بلکەدە بوتونڭز بیلمەسڭز. سانچا کوب بولماغان قافقاسیا تاغلاری اهالیسی مستثنا اولماق اوزره روسیاداغی مسلمانلارنڭ بوتونیسی بر نسلدەن، تورك‌تاتار نسلندەندر. بونلارنڭ عینی نسلدەن بولغانلیغی اویله بر تاریخی وقعەدر، که

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

آله کسه‌یفنگ اعتراضی اوا‌کا هیچ بر تورلو تأثیر اجرا ایته آلماس. بو وجهله بز مسلمان دیدیگمز زمان او کلمه‌نك آستندا تورك‌تاتار معناسینی مراد ایته‌مز.

مه‌نده‌ن اولگی ناطقلاردان بری خلقه تورك‌تاتار ملیتی فکرینی گویا بزله‌ر پروپاغاندا ایتمه‌کده بولغانمزنی ادعا ایتدی. بو ادعا بوشدر. روسیادا اوتورغان مسلمانلارنك بوتونیسینك تورك‌تاتار ایکه‌نی علماً مصدقدر. مه‌نه سزگه بر روسچا ئه‌تنوغرافی خریطه‌سی. بو **خریطه‌نی** نه مه‌ن وه نه‌ده مه‌نم آرقاداشلاریم ایشله‌دی. خریطه‌ده کوك رنکله کورسه‌تیلگه‌ن بر ساحه‌نگ اوستنه «تورك‌تاتارلار» دیب یازیلمشدر. روسیا دائره‌سنده قیزیل رنکله کورسه‌تیلگه‌ن اسلاولاردان سواکرا ایگ بویوك اورون توتقان بودر.

خریطه‌ده تورك‌تاتارلار دیب کورسه‌تیلمش خلق اوروقلارینك آیریم اسمله‌ری‌ده ذکر ایتیلمشدر: تاتار، باشقرد، چوواش، سارت، تاجیك، قیرغز، تورکمه‌ن، نوغای، تارانچی، قریملیلار، قاراجقلار وه یاقوتلار.

بو خریطه‌نی دومانك مسلمان فراقسیونی چیزمه‌گه‌نلگینی تکرار‌لایمه‌ن. بو نه مجلس مبعوثان وه نه‌ده مسلمان فراقسیونی بولماغان بر زماندا صرف علمی تدقیقات نتیجه‌سی اولاراق چیزیلمش بر خریطه‌در. حقیقت بویله آپ‌آچیق ایکه‌ن قومیسیونلاردا وه یاده عمومی مذاکره‌له‌رده روسیا مسلمانلاری جمله‌سی عینی نسلده‌ندر. بوتونیسی بر تیلده سویله‌یدر دیب علماً مصدق حقیقتنی سویله‌گه‌نمزده اوندان پان تورکیستلك پروپا‌غانداسی چیقارو کولونچدر.

تورکله‌رنك برلگی بوکونله‌رده وقوعه‌کیله یاتقان بر حادثه ایمه‌س‌در. او کوب اوزاق بر کیچمشده بولوب بیتمش بر وقعه‌در. بر قانچا عصر‌لار اول چیگز خان فتوحاتی نتیجه‌سی اولاراق‌دا عموم تورکله‌ر برله‌ش‌مشدر. روسیا مسلمانلاری بعضیلاریگزنگ ظن ایتدیکی کبی تاتار ایمه‌س، تورك اوغلی تورکدرله‌ر. بوتونیسینگ تیلی بردر، تورکچه‌در... حاصلی روسیا مسلمانلاری دیناً هه‌پ مسلمان، جنساً هه‌پ تورکدر.» («آلتون آرمغان» ص. 48—50).

مه‌نه روسیانگ پارچالاو سیاستی بیله‌ن تورك برلگی ایمتیلیشینگ اسکی چارپشمالارندان بر کورونوش... او زمان بو منحوس سیاستنی بر روس ملتچیسی تمثیل ایتب چیقمش ایکه‌ن، بوکون ساویت روسیا عینی یولندا یورمه‌کده بولغان سیاستینی یاقلاب، اونی گویا تورکستان تورك خلقی اوروغلارینك حمایه‌سی اوچون چیقاریلغان بر مرحمت اثری قیلیب کورسه‌توچی اوغورسز بر تورکستانلینی تاپا بیلمشدر. بو بزنگ اوچون کوب آچینارلق، تأسف ایته‌رلك بر حالدر. فقط بونگله برابر آله‌کسه‌یه‌فله‌ر دوره‌سینی، اوندان سوکرادا کوب مرحله‌له‌رینی بیلمای کیچه بیلگه‌ن تورك ملتچیلگی، تورکستان استقلالچیلغی حرکتی توغرو یولی اوستنه کونده‌له‌ن بولوب یاتقان اکمل اکراملارنی‌دا باسیب کیچه‌جه‌کدر.

تیمور اوغلی

*

«روسیادا ملی دولت مسئله‌سی» مناسبتیله

«ساویتله‌ر اتفاقندا ملی‌دولت مسئله‌سی» حقنداغی سلاوینسکی معرو‌ضه‌سی اوستنده‌کی مقاله‌مزنی («یاش تورکستان»نگ 91نچی سانینا باقیل‌سین) بو معروضه مناسبتیله که‌ره‌نسکی طرفندان اورتاغا آتیلغان بر مسئله‌گه قایتاجاغیمز وعدیله بتیرمشدیك. که‌ره‌نسکی بو معروضه مناسبتیله یازغان مقاله‌سنده «ساویتله‌ر اتفاقی ایچنده یاشاوچی تیگ حقوقلو ملتله‌رنی قویو‌داغی هه‌ر تورلو آکلاشمانگ اساس شرطی» دیب کوردیگی ایکی نقطه‌نی اویلاب کوروگه چاقیرادر:

1) آکلاشماغا قاتناشوچیلارنگ بوتونیسی اوز نقطهٔ نظرینی اساس‌لاندیروچی دلیلله‌ری وه عملیاتلارندان قورال کوچینی چیقاریب تاشلا‌یاجاقلار.

2) آکلاشماغا قاتناشوچیلارنگ هه‌ر بری ملی دولت، سیاسی استقلاللارینی قورودا دائما برابر بولونوغا هه‌م متفقلارندان برینگ حیاتی منفعتنه دوشمان بولغان هیچ بر قوتله آکلاشماغا کیریشمه‌سلکنی تعهد ایته‌جه‌کدر.»

کەرەنسکی بو تکلیفینە «روسلار، غیر روسلارغا وە حتی ستالینچیلەرگە (او زمان) لوندوندا بولا یاتقان «بریتانیا خلقلار اتفاقی» ایمپەریوم قونفەرانسینی نظر اعتبارغا آلو» توصیەسینیدە علاوە ایتەدر.

کەرەنسکی بیلەن بز قارا قارشی ایکی جبهەدە تورامز: بزنگ یورتمز اونگ مملکتی طرفدان استیلا ایتیلگەن وە حالا اونگ اسارتندە تورادر. روسیانگ بوکون اصل حقیقی اسمیلە آتالمای «ساویتلەر اتفاقی» دیب آتالووی ایسە مسئلەنگ اساسینی اوزگەرتمەیدر. بزنگ ایللەریمز باری بر اسکی روسیا چیگەرەلەری ایچینە آلنغانی کبی او اسکی چارلار ایمپەریالیزمی یاراتقان بر دولت منافعینا خدمت ایتدیریلمشدر. باشقاسینگ آرقاسیغا میندیریلگەن بریسی آستنداغی کشینگ چیکدیکی آغیرلقنی تویمادیغی کبی بزنگ اوموزیمزداغی بو آغیرلقنی کەرەنسکی دەسیزمەیدر. «تینگ حقوقلو ملتلەر» حقندا آچیلغان سوزلەرنگ بوش قالیب کیلەیاتقانی وە بوکوندەن سوڭرادا بوشغا قالاجاغینگ اصل سببی مەنە بودر. بو وضعیت روس ایمپەریالیزمی یوکی بزنگ اوموزیمزدان ایرغیتیلب تاشلانغونچا، ینەدە سادەراق قیلیب آیتقاندا — بزنگ اوستومزدەن روس حاکمیتی بوتونلەی یوقالغونچا دوام ایتەجەکدر. کەرەنسکی «ساویتلەر اتفاقی چیگەرەسی ایچندەکی تینگ حقوقلو ملتلەر»دەن بحث آچماسیلە بو موضوع اطرافندا هەر قاندای مذاکرە امکانینی بتیرمە کدەدر. یوق، بزنك خلقلار ایستەر «ساویتلەر اتفاقی»، ایستەردە باشقا بر روسیانگ چیگەرەلەری حقندا هیچ بر نەرسە ایشیتمەکدە ایستەمەیدر. «ساویتلەر اتفاقی چیگەرەلەری»ندەن بحث آچماقلە کەرەنسکی اوزینگ، باشقا بر شرائط آستندا بعضی بر جدی توشونوشلەرگە نیگیز بیرە بیلووی احتمالی بولغان، هەر تورلو مذاکرە اوچون قویدیغی «اساس شرطلاری» قیمتینیدە بتیرمە کدەدر.

قارشیمزداغی مستولیلەر، یعنی روسلار، بوکون بولشەویك بولسالاردا روسلاردر. قیزیل دیکتاتور ستالین، روس مهاجرلەری مهم سیاسی

شخصیتلەرندەن مثلا میلیوکوف تعبیریلەدە، روسیانگ «تاریخی یوتوقلاری هەم دولت حدودلەرینی» قورال کوچی بیلەن قوروب ساقلاب اوتورغان بر چاغدا بزدەن اوز دلیل وە عملیاتمزدان قورال کوچی مسئلەسینی چیقاریب قویوشنی طلب ایتب بولادیمی؟ مثلا: کەرەنسکی بوکونکی روسیا اسمندەن بزنك یورت وە خلقلاریمزغا قارشی قورال کوچی تطبیق ایتمەسلك تعهدینی اوستنە آلا بیلەدیمی؟ بو سورغونگ جوابی هیچ بر زمان هیچ بر صورتلە ایکی تورلو بولا آلمایدر.

بوکونکیسی کبی بزنك یورتلاریمز روس کوچلەرینك استیلاسی آستندا ایزیلیب توردوقچا خلقلاریمزنگ فرصت کیلگەندە قورال کوچینە تایاناجاغینا وە عملیاتندا اوندان فائدالانیشغا اوروناجاغینا شبهە یوقدر. اگردە روسلار اوزلەری یاخشی بر توشونچە بیلەن بوندای قانلی تارتیشمالارنی کتیرمەینچە بوشالتیب چیقیب کیتسەلەر وضعیت باشقاچاراق بولا آلادر. بونی ایسە امید ایتو بر طرفدا تورسون اویلابدا بولمایدر. دیمەك قورال کوچی مسئلەسی قوتینی ساقلاب قالا باراجاقدر. بزنگ یورتلاریمز قورال کوچیلەگنە روسیا بویونتوروغی آستینا کیرمشدر وە او سایەدە ساقلانماقدادر. بناءعلیە اوڭا جوابدا یالغز قورال کوچیلە بیریلەبیلەجەکدر

ایمدی کەرەنسکی‌نك تکلیفندەکی ایکنچی — سیاسی حق، ملی مستقل دولتلەری منافعینی برابر قورروماق وە متفقلارندان هرینگ حیاتی منافعنە دوشمان هیچ بر قوتلە آڭلاشماغا کیرمەسلك مفهومندەکی مادەسینە کیچەیلیك.

تاریخی تورموشمزنك بوکونکی دورندە بزنك غیر روس خلقلار — مملکتلەریمزنك ملی دولتی منافعی وە ملی سیاسی استقلالینگ برگنە دوشمانی بولسا اودا ساویتلەر اتفاقیدر. بوندان غایتدە طبیعی بر صورتدە آڭلاشیلیب تورادر، کە بزلەر بو قوت بیلەن هیچ بر تورلو آڭلاشماغا کیرە آلمایمز. بز یالغز توغرودان توغرو اونگ اوزیلەگنە ایمەس، ساویتلەر اتفاقی چیگەرەلەرینی قوروغا چاقیراتورغان هەر قاندای بر قوت وە غروپ ایلەدە هیچ بر تورلو آڭلاشماغا کیریشە آلمایمز. بوکون بزنگ مملکتلە-

ريمزده مستقل ملى دولت مسئلەسى بر طرفدا تورسون، نه هيچ بر تورلو سياسى وه نەده ملى حريت باردر. بز بو حريت وه استقلالنى كورەشيب قازانماق مجبوريتندەمز. اوندان سوگرا بز ملى استقلاليمزغا يالغز حرمت ايتب گنه قالماسدان، اونى برابر قوروشغا حاضر بولغان كوچلەر بيلەن گنه استقلال وه ملى منافعمزنى برگەلەشيب قوروشو آگلاشماسى اوستنده جدى مذاكرەلەر يورتمەك امكانده بولوناجاقمز.

اگرده كەرەنسكىنك اوز تكليفى سوگندا بزگه قاراتيب اشاره ايتديكى «بريتانيا خلقلار اتفاقى»غا اوخشاش بر نەرسه ياراتو ممكن بولسا ايدى، بونداى وضعيتنى اويلاوغادا اورون بولور ايدى. روسيا چيگەرەلەرى ايچنده هەله روسيا ايله برگەلەشيب «بريتانيا خلقلار اتفاقى» شكلنده بر نەرسه ياراتا بيلونى اميد ايتب بولاديمى؟ بونگ ممكن بولماغانلغينى قطعيتله سويلەب بولادر. بزنگ خلقلاريمز مستولى روس كوچلەرى طرفندان ايزيليب وه اوز استقلالى اوچون كورەش يوروتوب توردیغى مدتچه بونداى نەرسەلەرنى اويلاشدا يالغز غير ممكن گنه بولوب قالماسدان حتى ملى كورەشلەريمز اوچون ضررليدرده. اگرده روسيادا روسيا بيلەن «بريتانيا خلقلار اتفاقى»غا اوخشاش بر نەرسه ياراتو ممكن بولسا ايدى بعضى بر خلقلار اوچون روسياغا قارشى كورەش يوروتو كيرەكده بولماى قالار ايدى. چونكه بريتانيا ايمپەريومنده كى «قانادا» وضعيتنده بولونماق، آوروپا وه آمريقانك داها كيچيك دولتلەرى بر طرفدا تورسون حتى بوكونكى آوستريا وه چەخوسلاواقيا وضعيتنده بولودان ياخشيراقدر.

روسيا بيلەن «بريتانيا خلقلار اتفاقى»غا اوخشاش هيچ بر نەرسه ايشلەب بولمايدر. بونداى اويغا توشوچيلەر «بريتانيا خلقلار اتفاقى» اعضاسى بولغان أولكەلەرنگ كوپچيلگى اينگليز-ساقسون عرقينا منسوب اهالى بيلەن مسكون مملكتلەر ايكەنلگينى اونوتادرلار. قانادا، آوستراليا، جنوبى آفريقا، يەگى زەلاندا — بوتونيسى كوبدەن اينگليز-ساقسون كولتورى اوچاغى بولوب اولگورمش يرلەردر. «بريتانيا خلقلار اتفاقى»نگ بريتانيا دولتچيلك وه سياسى كولتورى اثرى اولديغينى وه بونداى بر كولتورنگ

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
تۈگۈرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

روس خلقندا يوقليغينىدا هيچ اونوتماسلق كيره كدر.

اينگليز وه روس خلقلارينك ملى-دولت ماهيتى، ذهنيتى وه ايچكى قورولوشلارنيدادا كوب كەتته فرقلار باردر... اينگليزلەر هەر نەرسەدەن اول سانى كوب بولماغان سوداگر بر ملتدر. اونلار حتى اوز حاكميتلەرى آستينا توشوروب آلديقلارى يات أولكەلەرگه كوچوب باريب او يرلەرنى بو مفهومده استيلا ايتيشكه اورونمايدرلار. مەنه ييللاردانبەرى اينگلتەرەده ميليوندان آرتيق ايشسزلەر بارليغينى بيلەمز. اينگليز حكومتى بو ايشسزلەردەن برگنه كشينى بولسادا اوز مستملكەلەرينه يوبارا آلمايدر.

روسيا بوتونلەى باشقاچادر. روس خلقى ايكينچى-دهقان بر خلقدر. او اوزى سانچادا كوب بولغانى كبى كوچەبه-مهاجر قولونيزاتوردر. هەر زمان روس سالداتى آرقاسندان روس قولونيزاتور موژيكى آقادر... بر يرده روس حاكميتى تورغوزولونچا درحال مغلوب خلقنگ يرى تارتيب آلينا باشلايدر.

«بريتانيا خلقلار اتفاقى»نگ توزولوشنداغى مهم عامللەرنگ برى سربست تجارت منافعى مسئلەسى بولغان بولسا، روس خلقينك كوچوب باريب يات خلقلارنك يرينى تارتيب آلو عادتى اونگله بر دولت حدودى ايچنده اختيارى صورتده تيگ حقوقلو خلقلار اتفاقى توزو اويينا يولدا قالديرمايدر.

*

جنيد خان

هراتدان بيزگه جنيد خاننك وفاتى خبرينى بيلديرديلەر. بو، يالغز توركستانليلار آراسندا معروف بولوبغنا قالماى، توركستان چيگەرەسى تيشندادا تالاى يرلەرگه داگغى كيتكەن بر اسمدر. توركستان قوزغالانچيلارى ايچنده مرحوم جنيد خاننك ممتاز بر اورنى بار. يازيق، كه بوكون

مملکتمزنك یتیشتردیکی بو توغما قابلیت شخصیتینك تورموشی تفصیلاتینی کیره‌کی نسبتنده بیره آلیرلیق وضعیتده ایمه‌سمز... بو قورقو بیلمه‌س کوره‌ش قهرمانی بوکون موسمی کیچپیکقراب قالغان ایسکی تورکستان اوروغ تشکیلاتی نیگیزنده توغما بر یولباشچی تیپی ایدی. جنید خان‌نك فعالیتی کوب جهتده‌ن وقتیله قازاق تورکله‌ری ایچنده چیققان قهرمان دات اوغلی سریم باتر تورموشی وه فعالیتینی آگدیرادر. دات اوغلی سریم 1783نچی یلی، روس حاکمیتی آستینا کیرگه‌ن کیچی یوز خانی ابوالخیرنك اوغلی نور علی خانغا قارشی عصیان بایراغی کوته‌ردیگی کبی داها سوگرا، 1792ده، روسیانگ اوزینه سوغوش اعلان ایتکه‌ن ایدی. بو سریم باتردان تام بر یاریم عصر سوگرا تورکستان‌نگ تورکمه‌ن قسمندا عینی حرکتنی جنید خان تکرارلایدر. او اوگچه روس چارلارینگ خدمتچیسی خیوه خانی سید اسفندیارغا قارشی چیقدی. سوگرادان بو کوره‌ش روسیا بیله‌ن تارتیشماغا آیلاندی. 18نچی عصردا روس حکومتی سریم باتر بیله‌ن نور علی خان آراسندا واسطه‌چیلق قیلو مجبوریتنده قالغان ایدی. 20نچی عصردا روسیا حکومتی خیوه خانیله جنید آراسندا واسطه‌چیلق رولینی اویناشغا توتوندی. سریم روس حکومتی (قاتارینا II) طرفدان قازاق خلقینگ رسمی یولباشچیسی دیب تانیلدیغی کبی جنید خان‌دا روس حکومتنده‌ن (نیقولای II) خیوه خانی قولی آستنداغی تورکمه‌ن اوروغی «مهردار»ی لقبیله خیوه تورکمه‌نله‌رینگ یاریم رسمی یولباشچیسی عنوانینی قازانغان بولدی.

فقط سوڭ درجه‌ده قیزیق بو «اوخشاش»نگ فاجعه‌لی طرفی‌دا بار. 18نچی عصردا سریم باتر طرفدان تمثیل ایتیلگه‌ن اوروغ قورولوشی اساسی بیله‌ن 20نچی عصردا جنید خان‌نك تایاناق ایسته‌دیگی اوروغ-آیماق زمینی بر تورلو ایمه‌س ایدی. 18نچی عصردا ایل-اوروغ قورولوشی قازاقلاردا یگانه تشکیلات نیگیزی ایدی، اونگچون‌ده هه‌ر جهتده‌ن کوچلو ایدی. او زماندا اولدوقچا پریمیتیف بر خوجالق شرائطی ایچنده یاشاغان خلقنك طلبله‌رینه‌ده جواب بیره بیلمه‌کده ایدی.

20نچی عصردا ایسه ایل-اوروغ قورولوشی بوتونله‌ی باشقا وضعیتده ایدی. او قوتده‌ن توشمش ایدی، اونگ تایاندیغی شرائط، عنعنه‌لاردا یمیریلیب بیتکه‌ن ایدی. او آرتیق ایل-اوروغ قورولوش شرائطنداغی وضعیتده‌ن چیقیب کیتکه‌ن خلق اقتصادیاتی طلبله‌رینه‌ده جواب بیره آلماقدا ایدی.

اصل فاجعه شوندادر، که بزنگ ایسکی نسل، قارتلار بو وضعیتنی ایمدیگه‌چه کوره آلمای وه آگلایالمای کیله‌درله‌ر.

* * *

«جنید»نی بیلمه‌گه‌ن تورکستانلی تاپیلمایدر. فقط بو قهرمان‌نگ اصل اسمینی بیلوچی تورکستانلیلار مهاجرتده آز تاپیلسا کیره‌ك. اونگ اصل اسمی قربان محمد حاجی بای اوغلی بولوب، بدرکند آوولنداندر. جنید «یومود» اوروغی سالالاریندان برینگ اسمیدر. قربان محمدده شو اوروغدان بولغانی اوچون اونگ اسمی جنید اولمشدر. قربان محمد 1912نچی یلی اوز توغما قارداشی حاجی مراد بیله‌ن بوزولوشوب او زمان خیوه خانی سید اسفندیارغا قارشی کوره‌ش یوروتمه‌کده بولغان شامی‌که‌ل قوشونلارینا قوشولدی. جنید خان‌نگ کوته‌ریلووی‌ده مه‌نه شو تاریخده‌ن باشلانادر. اوزبیك قونغرات اوروغندان بولغان خیوه خانلاری اوز تبعه‌لارینی تورکمه‌ن-اوزبیك اوروغلارینا آیرو سیاستی یوروته‌رله‌ر ایدی. بو صورتله خیوه تورکله‌رینگ ایکی قولی بولغان بو ایکی قارداش اوروغ آراسندا دائمی بر آگلاشماسلق چیقیب تورار ایدی. روس حکومتی ایسه خیوه خانینك بو سیاستینی یاقلار ایدی. خیوه‌ده بوندای خلقنی اوز آرا بولوب، تورکمه‌ن-اوزبیك منازعه‌سی چیقاریش سیاستینه قارشی باش کوته‌ریب تاوش چیقارغان ایلك وه برگنه کشی اسفندیار خان‌نك اوز قاین آتاسی سید اسلام خواجه بولغان ایدی. تورکمه‌ن وه اوزبیکله‌رنی ملی تساند اساسندا برله‌شترو سیاستینی طلب ایتوچی بو کشی 1912نچی یلی برکونی یاروغ‌کون اورتاسندا خان سرایندن چیقیب اوز اوینه

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

کیله یاتقاندا یول اوستنده أولدورولدی(*). خسته، روحاً ضعیف بر انسان
بولغان اسفندیار خان سید اسلام خواجه‌نگ اورنینا باش وکیل بولوب
آلغان خود پسند محمد وفانگ تأثیری آستندا قالیب کیتدی. ایسکی
تورکمه‌ن-اوزبیك تفرقه سیاستی کوب کوچه‌یه باشلادی. طبیعی تورکمه‌ن-
له‌ر غیر ممنون ایدیله‌ر. مه‌نه شو غیرممنون تورکمه‌نله‌ر باشندا قربان محمد
تورار ایدی. خیوه خانینگ آرقاسندا روسیا تورار ایدی. اونگچون‌ده
خانغا قارشی مجادله یوروتو آغیر ایدی. مه‌نه شو وضعیتده جهان سوغوشی
چیقادر. روس حکومتینگ آغیر وضعیتده بولغانلغندان فائدالانب قربان
محمد حرکتینی آرتیریب خانی سیقیشترا باشلایدر. او بر قانچا قیشلاقنی
آلدیغی کبی خیوه‌نك دیوارلاری تیبینه قادار‌دا کیته‌در. اونگ بو موفقیتله-
ری ایلداشلاری یومودلارنی غلیانغا کتیره‌در. خلق اونی جنید نسلیله
آتایدر. مه‌نه قربان محمدنگ اوز اسمینی‌ده اونوتدوروب یوبارغان
«جنید خان» لقبی شو صورتله باشلانادر.

1916نچی ییل. دنیا سوغوشی جبهه‌سنده روسیا مغلوبیت آرقاسندان
مغلوبیت کیچیره‌در. تورکستاندا روسیانگ مغلوبیتنه باغلانغان امیدله بر
قاتاردا هیجان تولقونی‌دا آرتادر. خیوه تورکمه‌نله‌ری ایسه خانغا قارشی
آچیق سوغوش یوروته‌درله‌ر. تورکستان والیء عمومیسی سیردریا ولایتی
حربی والیسی گه‌نه‌رال غالکین قوماندا‌سندا جزا دسته‌سنی یوباراادر. سو-
غوش هه‌ر ایکی طرف اوچون‌ده سوك درجه‌ده آغیر ایدی. تورکمه‌نله‌ر-
نگ قینیلغی سوغوش قورالی یوقلیغی وه معاصر سوغوش ته‌خنیکه‌سینه
دائر معلوماتلارینگ آزلغی بو وضعیتده معاصر منتظم بر اوردوغا قارشی
کوره‌ش یوروتمه‌ك مجبوریتنده‌ن چیقماقدا ایسه، روسلاردا سوغوش
دائره‌سی بولغان صحرا، چولله‌رنگ سوسزلیغی شدتلی اقلیمی شرائطی
آستندا قینالماقدا ایدیله‌ر. جنید آچیق سوغوشغا کیریشمه‌دی. او هه‌ر
وقت روسلارنی سوسز چولله‌ر، قوملوقلارنگ ایچ طرفلارینا چیکیب
کیریتیشکه اوروندی. روس کوچله‌ری تورکمه‌نله‌رنی امانسزچاسینا جزا-

(*) «یاش تورکستان» نك 68 نچی سانی، 17-18 نچی بیتله‌ریگه باقیلسین.

لاندیردیلار. سو قویولارینی تولدوروب، آووللارینی تالاب، ماللارینی
هایداب کیتدیله‌ر. جنید ایسه اوزینی توتقوزماسدان یوری بیردی. بو صو-
رتله تارتیشما 1917نچی یبلی انقلاب باشلانغونچا دوام ایتدی. بو آندان
اعتباراً آرتیق حامیسی چار حکومتنده‌ن آیریلیب قالغان خانغا قارشی
جنیدنك حرکتی داهادا کیسکینله‌شدی وه خان اوچون قورقولو بر شکل
آلدی.

بوخارا امیری کبی خیوه خانی‌دا «تنظیمات» وعده‌سینی بیره‌در.
قیسقاغنا بر مدت سوغوش‌دا توختایدر. فقط جنید هه‌ر زمان اوزکوچله‌ری
ری باشندا حرکتکه حاضر بر وضعیتده تورادر.

1918نچی ییل. تورکستاندا روس پروله‌تاری دیکتاتورلیغی. بولشه-
ویکله‌ر بوخارانی ساویتله‌شترمه‌کنی تجربه ایتدیله‌ر، فقط مغلوب بولدیلار.
خیوه بر چیتده قالیب تورا باردی. بولشه‌ویکله‌ر او یرده‌ده انقلاب چیقار-
ماق نیتنه توشنسه‌له‌رده جنید طرفندان قارشیلق کوردیله‌ر. جنید خیوه
خانی‌نك باریشماز دوشمانی بولسادا، خانغا قارشی بولشه‌ویکله‌رده‌ن یاردام
قیدیرمادی. 1918نچی ییلی کوزنده او خیوه‌نی اشغال ایته‌در. خان‌دا آرادا
أولدورولدی. اونگ یرینه کوبده‌ن ایشده‌ن چیقیب اوزاقلاشیب کیتکه‌ن
عمکیسی سید عبدالله‌نی‌خان کوته‌ره‌درله‌ر. حقیقتده خانلقنی أداره ایتوچی کشی
جنید بولادر. اونگ عقلی مه‌نه شو نقطه‌دا اوزینی کورسه‌تدی. او خانی
یبگدی، ییقدی، فقط خانلقنی بوزمادی. چونکه او زمانکی موجود شرائط
آستندا خیوه خانلغینی بوزوش روسیا ایله خیوه آراسنداغی مناسبات یو-
زنده‌ن بر قانچا آغیرلقلار چیقاراجاق ایدی. واقعاً بو آغیرلقلار بر آز
سوگرا کیلدی. فقط اونلارنی روس بولشه‌ویکله‌ری اوزله‌ری چیقاردیلار.
1918نچی یبلنك اورتاسینا توغرو، تقریباً جنید خان ایش باشینا کیلگه‌ن-
ده‌ن بر ییل سوگ، خیوه‌ده ایسکی تورکمه‌ن-اوزبیك اوروغ مجادله‌سی
باشلایدر. بو مجادله ایمدی روس بولشه‌ویکله‌ری اغواسی بولوب اورتاغا
چیقدی. چونکه اونلار جنید خانغا قارشی اینتریغالارینی موفقیتلی چیقارا
بیله‌جه‌ك یگانه واسطه اولاراق شو اغوانی توشونمه‌کده ایدیله‌ر. عینی

1919نچی ییلی ایچنده روس قیزیل اوردوسی یاردامی بیله‌ن جنید یقیدتیلادر وه خیوه قوممونیستله‌ری دیب آتالغان نا معلوم بر غروپ اسمنده‌ن موقت حکومت توزولادر. جنید قورالینی تاشلامایدر. اونگ کوره‌شی بعضاً کوچه‌یب ، بعضاًده سوسایب 1924نچی ییلغا قادار دوام ایته‌در. مه‌نه شو 1924نچی ییلی جنید عفو وه تورکمه‌نستان ییرینه کیچیب قارا قومدا اورناشووینا مساعده سوراب ، برنچی تورکمه‌ن قورولتایینا مراجعت ایته‌در... بولشه‌ویکله‌رنك قورولتایغا کیلگه‌ن جنید وکیلله‌رینی قاندای بویوك طنطنه بیله‌ن قارشی آلدیقلاری‌دا ایسده‌در. اورتا قویو ، په‌شکه قودوق هه‌م چارشلی قویولاری حوضه‌سینی جنید خان وه طرفدارلارینگ اورناشماسینا تخصیص ایتدیله‌ر.

ایسکی قهرمان تینچ اوتورا آلمادی. شو 1924/25نچی ییللاردا ساویت حکومتی «ملی چیگه‌ره‌له‌ش» وه «ییر اصلاحاتی» سیاستله‌رینه باشلاغان ایدی. خلق آراسنداغی ناراضیلق کوچلو ایدی. بولشه‌ویك حکمرانلغندان قورتولماقچی بولغان کشیله‌رنگ بوتونیسی جنید خان یانینا سیغیناتورغان بولدی. جنید اطرافداغی حادثاتغا قارشی‌دا لاقید قالا آلماس ایدی. اونگ یاقین یولداشلارندان احمد بیك ، یاخشی گه‌لدی ، شالتای باتر وه باشقالار او ییرده بو ییرده قوزغالان چیقاریب یوردیله‌ر. جنید اوزی تینچ اوتورغان بولوب کوروندی. 1927نچی ییلی آوغوستنده جنید اوزآوولینی اورتا قویودان په‌شکه قودوققا کوچوردی وه بو ییرده ساویت حکومتینه قارشی کوره‌ش مرکزینی قورا باشلادی. اوزمانغی ساویت مطبوعاتی معلوماتینا کوره ، جنید خان‌نگ بو سفرکی ساویت حکومتینه قارشی کوره‌ش باشلاو تاریخی 1927نچی ییل 19 سه‌نتابردر. بو سفر جنیدنك ساویت حکومتینه قارشی کوره‌شی تام ایکی ییلغا تارتیلادر. ساویت حکومتی اوگا قارشی بویوك عسکری دسته‌لر یوباردی. اوچقوچلاردان بومبا هه‌م زهرلی غازلار آتدیلار. قویولارنی زهرله‌دیله‌ر. ییته‌رلك درجه‌ده قورالی ، دائمی بر کوره‌ش مرکزی بولماغانلغندان قیینلقله

یوروتولمه‌کده بولغان بو کوره‌شنگ موفقیتله نتیجه‌له‌نمه‌سلگی اولده‌نده معلوم ایدی. بوتون آغیرلقلارغا رغماً بولشه‌ویکله‌ر 1928نچی ییلی اورتالارینا چاقلی جنیدنی مملکتده‌ن قووب چیقارا آلمادیلار. نهایت مملکتنی تاشلاب چیقیشقا مجبور بولغان جنید خان او زماندابه‌ری خارجده یاشاب کیلدی. او اولا ایرانغا سیغینغان بولسادا ، سوگرااادان آفغانستانغا کیچیب ، هرات اطرافندا اورناشقان اایدی ، که مه‌نه ایمدی او ییرده أولدیکی خبرینی آلیب اوتورامز. مرحوم جنید خان‌نگ یاشی 70نگ اوستنده بولسا کیره‌ك.

جنید به‌جه‌ردیگی قادار اوز خلقینا خدمت ایتب أولدی. گناهله‌ری بولسا ، اولو تاگری کیچیرسین ، توپراغینی یومشاق وه ینگل قیلسین. جنید بزنگ خلقنگ یتیشتردیگی امثالسز قهرمانلارینگ بریدر. او کوب قهرمانلقلار کورسه‌تدی ، فقط بو قهرمانلقلارینگ مثبت نتیجه‌سینی کورمه‌ی أولوب کیتدی. بو بزنگ آرقادا قالغان خلقمزنگ عمومی فاجعه‌سیدر. قهرمانلق کوب یاخشی بر وصفدر. فقط نتیجه‌لی بولا بیلووی اوچون اونگ عصری ته‌خنیك وه تورموش اساسلاری بیله‌ن برله‌شه بیلووی کیره‌ك. صوك عصیانلاریمزنگ ایگ قهرمان وه ایگ درایتلی باشچیسی سانالغان جنیدنگ قهرمانانه حرکتله‌رینگ تیله‌دیگی نتیجه‌گه ایلته آلماغانلیغی قالغانلارغا ، او ایشنگ آرقاسندان یورگه‌نله‌رگه عبرت بولسون ایدی. جانای.

*

عابدجان محمود

عابدجان محمودنك تاشکندده وفات أیتکه‌نلگی بیلدیریلمه‌کده‌در. بو خبر عابدجان محمودنی تانیغان بوتون تورکستانلیلار یوره‌گنده سوگسز بر آجی اویغاتاجاقدر. اونی دییه‌رلك بوتون تورکستانلیلار تانیردی. اصلاً خوقندلی عابدجان تورکستاننك هه‌ر طرفندا مشهور بر شخصیت ایدی.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

آينيقسا اونك شهرتی 1917 نچی ییلی انقلابندان سوڭ کوب کیڭهیدی. شخصاً مهنم اونگله یاقیندان دوستلاشماغم 1917 نچی ییلی آپریلنده توپلانغان برنچی تورکستان انقلابچی اجتماعی تشکیلاتلاری قورولتایندان باشلانادر. او بو قونغرهغا خوقند وکیلی صفتیله قاتناشغان ایدی. فوق‌العاده موفقیتلی چیقیشلاری وه فعالیتی اونی تیزگنه جماعت خادمله‌ریمیزنگ آلغی صفینا تو-شوروب یوباردی. بو زاماندان آلیب عابدجان بزنك بوتون ولایت هه‌م

عابدجان محمود

أولکه قونغره وه باشقا توپلانیشلاریمزغا سایلانا باردی. خوقندنك سودا وه عموماً ایش محیطیدا اونی یاخشی تانیر وه اوڭا یاخشی قیمت بیره‌ر ایدی. اونوتماسلق کیره‌ك، که خوقند تورکستاننك پاختاچیلق مرکزی وه ایڭ بای شهری سانالار ایدی. أیڭ بویوك روس صنایع فیرمالاری وه بانقلاری بوتونیسی‌نك خوقندده شعبه‌له‌ری بولور ایدی. اونگچون بو ییرنك سودا وه ایش دائره‌سی نظر أعتبارینه کیره‌بیلمه‌ك اوقادا‌ردا قولای ایمه‌س ایدی. عابدجان أوزی ناطقه‌سی کوچلو بر آدام دا ایمه‌س

ایدی. اوڭا بو دائره‌له‌ر عملی ایش بیلگیسی، به‌جه‌ریگی وه هه‌ر تورلو مشکلاتدان چیقو یولینی تیز تاپا بیلو قابلیتی یوزنده‌ن کوب قیمت بیره‌ر-له‌ر ایدی. خوقند أهالیسی اونی کوب سیوه‌ر وه اوڭا سوڭ درجه‌ده یوکسه‌ك قیمت بیره‌ر ایدی. اوڭا بیریلگه‌ن «چاتاق»لقبی حقیقتده اونك قاراقته‌رینه اویغاغان بر لقبدر. او هیچ «چاتاق» ایمه‌س ایدی. بونگله-گنه‌ده قالماسدان اوندا اورتادا چیقیب قالغان هه‌ر تورلو آڭلاشیلما-سلق «چاتاقلق» بولسا اونی درحال بیتریب یوباریش یولینی قیدیرو عادتی کوچلو ایدی. اونك بر آز خریللاغان، بوغوق تاوشی ایلك أیشیتیشده کوب قزیب سویله‌شیب-تارتیشیب چارچاغان «چاتاقسیماق» بر تاوش تأثیرینی بیره‌ر ایدی.

عابدجان خوقند بلدیه رئیسلگینه سایلانغان ایدی وه اونك بو ییر-ده‌گی فعالیتی سوڭ درجه‌ده ثمره‌لی بولغان ایدی. او شهر تعمیری ایشله‌رنده ایسکی شهرنی یه‌ڭی شهر بیله‌ن تیڭله‌ش اوچون کوب کوره‌شدی. اونك شهر باشلوغی سوسیالیست ره‌وولوسیونه‌ر گورویچ بیله‌ن بر مناقشه‌سینی اوزوم برابر اوتوروب تیڭلاغان ایدم. اونلار کوبده‌ن بر بریله یاقین تانیش ایدیله‌ر. مذاکره یه‌ڭی شهرده بر نیچه کوچه‌گه تاش یاتقیزو أوستنده ایدی. عابدجان شهر باشلوغینی توختاتدی وه «مسئله‌نی عمومیتله خوقند شهرینك تعمیر وه اصلاحی اوستنده قویو کیره‌ك. ایسکی شهرده تاشلانغان یوللار بولماغانی کبی کوچه‌له‌رده یبته‌رلك درجه‌ده یاروقلقدا یوق. اونگچون بوندای توزاتو ایشینی ایسکی شهرده‌ن باشلاب توشونوش کیره‌ك. بز سزگله ایسکی دوستلاردرمز. ایمدی تارتیشا باشلاساق بر بریمزگه علیهدار، هه‌مده جدی علیهدار بولوب قالامز. هه‌ر تورلو تعمیر وه اصلاحات ایشی ایسکی شهرده‌ن باشلانمالیدر» دیدی.

عابدجان‌نك اصرارچیلیغینی اولده‌ن بیلگه‌ن گورویچ مه‌نگه قارا-تب کولوب «بو بوش ییرگه «چاتاق» دیب آتالماغان. بونگله چیکیشو قیین. چونکه اونی آلدیغی وضعیتنده‌ن سیلجیتو هیچ ممکن ایمه‌س» دیدی.

عابدجان حقیقتده ده شوندای بر کشی ایدی.

اونی روس ایشچیلەری دائرەسی، بالخاصە سالداتلار هیچ یاراتماسلار ایدی. بودا غایتدە طبیعی، آڭلاشیلارلق بر نەرسە ایدی. چونکە عابدجان اونلارنك بزنك خلق اوستندەگی مطلق حاکمیتلەرینە مانع بولوب تورغان ایڭ مهم توسوق ایدی.

مملکتدە حکومت بولشەویکلەر قولینا توشوب قالغاندان سوڭ عابدجان نك فعالیتی بر آز داها آرتیب کیتدی. او یەڭی انقلابغا بزنك قاراشیمزنی عموم خلق رأیی بیلەن بیلگیلەو اوچون بر آن اول ملی قونغرە توپلاونك طرفداری بولدی. بزنك خوقندەگی بوتون توپلانیشلاریمز اونك اویندە بولور ایدی. بز اونك اویندە دیبەرلك کیچە ـ کوندوز تورور ایدیك. او اوزی هەر زمان مذاکرەلەریمزگە جدیتلە قاتناشار، کوب‌قیمتلی مصلحت، تکلیفلەری بیلەن تمایز ایتەر ایدی. او تورکستان مختاریتینی اعلان ایتکەن ملی قونغرە هیئت ریاستینە سایلانغان ایدی. سوڭرادان موقت ملی شوراغا وە حکومت ارزاق ناظرلیغنا سایلاندی.

بولشەویکلەر بیلەن قورالّی توقناشما بولغان زمان عابدجان خوقند دەایمەس ایدی. ارزاق آلو اوچون خوقند ملی حکومتی طرفندان شمالی قافقاسیاغا یوباریلغان عابدجان بوخارادا توختاب قالغان ایدی. او ییردەدە بوش اوتورمادی، عمومی حرکت ایتوویمزنی یولغا قویو اوچون بوخارالیلار بیلەن مذاکرە یوروتدی، أمیر میرعالم خان وە اونك مأمورلاری بزنك روسیادان آیری مستقل تورکستان سیاستی یوروتوویمزنی یاراتماسلار وە اوزلەری هیچ بر صورتلە روسیا وە اونك حمایەسندەن آیریلماق ایستەمەسلەر ایدی. . .

شو شمالی قافقاسیاغا یوباریلغانی کونندەن یعنی 1918 نچی ییلی غنوار باشندان سوڭ مەن عابدجانی کورە آلمادم. بونگلە برابر مەن اوزاقدان هەر زمان اونك تورموش وە فعالیتنی تعقیب ایتب کیلدیم. اونی دفعەلارچا قامادیلار. فقط آرادا 23—1921 کی بولشەویکلەرنك یورتد' قالغان جماعت خادملاریمزنی سیقیشترا آلمادیقلاری دورلەردە بولدی، بوزمان عابدجان قیزغین بر فعالیتکە کیچدی. معهود «تورکستان قومیسونی»

اعضاسیلە تورکستانداغی بولشەویك زدالتلەری وە بو صورتلە ایشنك یورومەیەجەگی وە تورکستانداغی ساویت سیاستینك کوکندەن أوزگەریشی لزومی حقندا آچیق سویلەشکەن بر نیچە تورکستانلینك بریدە شو عابدجان ایدی. منور قاری کبی عابدجان داوقتیلە قولایلقلە مملکت تیشینا چیقب کیتە آلاجاقدی. فقط اودا مملکتدە قالونی ترجیح ایتدی. . .

عابدجان مفتی صدرالدین خان افندی وە حیاتدا بولغانلیغینی امید ایتدیگیمز ناصرخان تورە کبی ملی ایشیمزگە جاندان باغلانغان هەم اونك موفقیتنە اینانغان کشیلەریمزنك بری ایدی. بو کشیلەر یالغز اینانبغنا قالماسدان، بو اینانچلاری ایشیغینی أطرافغا یایغان، یاقینلارینا کیلگەن بوتون وطنداشلارینا بو حقیقتنی سویلەب توغرو یولنی کورسەتیب کیلگەن ملی مجاهدلەریمزدر.

یازیق، کە بو اصیل تورکستان ملی مجاهدی آرتیق یاشاوچیلار آراسندا ایمەسدر. او چوقور بر اینانچ، سونمەس بر سیوگی ایلە باغلاندیغی ملی مفکورەسینڭ تحققینی کورە آلمای کیتدی. فقط اونڭ اسمی تورکستان قورتولوش حرکتی تأریخندە ممتاز براورون توتاجاغی کبی، اونڭ عزیز خاطرەسی دە تورکستان ملتچیلەری کوڭلندە ابدی یاشایاجاقدر. اونڭ عزیز روحی قارشیسندا حرمتلەرلە باش ایگەر وە توپراغینڭ ییڭل بولووینی تیلەیمز.

چوقای اوغلی مصطفی

* * *

تورکستان ملی ادبیاتی اطرافندا

ساویت روسیانك تورکستاندا دنیادا مثلی کورولمەگەن بر ایمپەریالیزم سیاستی یوروتمەکدە اولدیغی بوکون هیچ کیمسەدەن یاشیرین بر نەرسە ایمەسدر. اونڭ بو سیاستی خلقمز وە یورتمزنی مادتاً استثمار ایتوگە گنە منحصر بولوب قالماسدان، او قانلی چەنگەلینی ملی تورموشیمزنڭ هەر

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

تارماغينا اوزاتقاندر. او هەم مملكتمزنی هەمدە خلقمزنی روسلاشترماق، بو صورتله «حقیقی بر روس توركستانی» یاراتماق مقصدینی تعقیب ایتەدر. او بو قارا مقصدینه ایریشمەك اوچون بر طرفدان خلقمزنك اقتصادی بنیەسینی ضعیفلەتب چوروتمه کچی، یورتمزنی روس عنصریله تولدورماقچی بولسا، ایكنچی یاقدان میگلەرچه ییللق ملی كولتوریمزنی چیغیرندان چیقاریب، اونگ انكشاف قابلیتینی بتیرمه کچی وە اوگا روسلق عنصری سوقماقچی بولادر. بو ساویت روسیا امحا سیاستینگ مادی ملی تورموشیمزغا قاراتیلغان جهتینی یورتمزدا یوروتمه كده اولدیغی اقتصادی سیاست اویونلاری وە اونگ ملی تورموشیمزدا قالدیرماقدا بولغان ایزلەری آچیق كورسەتمه كده ایسه، ایچكی، معنوی تورموشیمزغا قاراتیلغان قسمینی كولتور سیاستی آگلاتماقدادر.

«یاش توركستان» أوز اوقوچیلارینی، بالخاصه توركستان مهاجرلەرینی بو جهتلەر ایله تانیشتریب باروغا اورونوب كیلمه كدەدر. «توركستاندا تیل سیاستی» باشلوقلی سلسلەدە «یاش توركستان» بو منحوس سیاستنك تیلیمزنك قورولوش وە انكشافنه قاراتیلغان قسمینی تعقیب ایتب كورسەتب كیلمه كدەدر. بز بو ستونلەردە، ممكن اولدیغی قادار، ملی ادبیاتمز وە یورتمزداغی ادبی تورموشنك معروض قالدیغی فجاعتنی وە ملی ادبیات اوستندە چیقماقدا بولغان تارتیشما صحنەلەرینی كورسەتب باریشقا اوروناجاقمز. طبیعی ییری كیلدیكچه توركستان ملتچیسی-یاش توركستانچینك كوروش، قاراشینیدا كورسەتب بارماقچیمز.

ساویت روسیا سیاستی توركستاندا تیل، ملی صنعت مسئلەسینگ نورمال انكشافنه مانع بولوب، تیلنگ یاراتما قوتینی بتیرمه کچی، بو صورتله توركلك دیگەن ملی مفكورەنك كوكینه كیسكین بر بالتا اورماقچی بولادر. او مادتاً ضعیفلەتب چوروتمەك ایستەدیگی توركستان تورك خلقینی معناًدە بتیرمه کچی بولادر. او مقصدینا اساسلی بر صورتدە ایریشه بیلمەك اوچون بو اوروغ، شیوە، تیل وە ادبیاتلارینا پارچالادیغی توركستان تورك كولتوری ادبیاتی قوللارینی اوز ماضیسندان‌دا آیرماقچی، بو صورتله اونلارنی ماضیده كوكی بولماغان قوراما بر نەرسه كبی اورتاغا قویماقچی، اوندان سوگرادا بوتونلەی كومه كچی بولادر.

ساویت روسیا سیاستینك آتشلی قورالی بر طرفدان مملكتمزدەكی بوكونكی ادبی یاراتمالاردا مفكورە ایزلەرینی كوزەتوگه قاراتیلغان بولسا، ایكنچی یاقدان توركستان تورك ادبیاتی تاریخینه وە اونگ بوتون دنیاچا تانیلغان شخصیتلەرینه قاراتیلغاندر.

ساویت سیاستی توركستانلیلارنی اوزكولتور وە ادبیات تاریخلەری بایلغندان استفادە وە او معنوی ثروتنی یەگی یاراتوچیلق فعالیتلەرندە هەر هانگی بر جهتدەن یاردامغا چاقیرو حقندان محروم ایتب كیلەدر. ساویت دورینه چاقلی حتی «توركمەن»، «اوزبیك»، «قازاق»، «قیرغز» قبیله وە شیوە ادبیاتی بارلغندان بحث ایتوچی كشیلەردە جزالاندیریلب كیلمه كدەدر. «مخدوم قلی» وە اونگ توركمەن ادبیاتنداغی موقعندان بحث ایتوچی بر توركمەن، احمد یسوی وە یا نوائی‌دەن بحث ایتوچی بر اوزبیكنگ ساویت سیاستنچه قاندای معامله كوردیگینی ییری كیلدیكچه كورسەتب باراجاقمز.

قورالینی-تیلینی ایستەدیكی كبی قوللانو حقندان محروم ایتیلگەن زواللی توركستانلی یازیچی حادثاتنی اوزی كوردیگی، سیزدیگی كبی تحلیل وە تصویر، حتی وقایع تاریخیەنی تاریخنك ضبط ایتمش شكلندە كورسەتە بیلو حقندان‌دا محروم توتولماقدادر. اوگا تاوش چیقارو حقی‌دە بیریلمەگەن. بونگله برابر آرادا-سیرادا «قورباغانی باسیب ایزگەندە «واق» دیب چیقاردیغی تاوش قبیلندەن توسەتدەن چیقاریب یوباردیغی فریاد تاوشلاری‌دا كوب گنه نەرسەلەر آگلاتیب كیتمه كدەدر.

توركستان تورك ملی ادبیاتی وە ادیبی، تفصیلاتینی ییری كیلدیكچه كورەجەگیمز فجیع وضعیت ایچندە چیرپینماقدا ایكەن، ساویت حكومتی معهود پوشكین بایرامی حاضرلیغینا باشلادی...

ذاتاً توركستانلی یاش اوز ملی ادبیاتینگ ساویت روسیا حكومتی طرفدان كورمه كدە بولوندیغی معامله ایله اسكی روس ادبیاتی اثاری وە

وه اشخاصینك كورمه كده بولوندیغی معامله‌نی چاقیشتریب، اوندان نتیجه چیقارا بیله‌جه‌ك بر وضعیتده ایدی. بونگ اوستینه پوشكین بایرامی كیلیب، مسئله‌نی ینه‌ده آچیقراق قویوب بیردی.

طبیعی پوشكین روس خلقی اوچون هه‌ر قاندای بایرامینی یاساوغا آرزیتورغان بر شخصیتدر. او یالغز روسلق روحی سازینی ایگ موفقیتلی چالا بیلگه‌ن بر صنعتكار بولوب قالماسدان، عینی زماندا تاریخاً معاصر روس ادبی تیلینك بانیسی حقینی قازانمش بر شاعردر. بر روس زاده گانی عائله‌سنده‌ن چیققان چارلار سرایی ضابطی پوشكین‌نگ روس ملی مفكو‌ره‌سی، چارلار زماندا گورولله‌ب بارایاتقان روس ملتی اوستوملگی غرو‌رینی تصویر ایتكه‌ن بر شاعر بولغانلیغی‌دا انكار ایتیله آلمایدر.

ساویت حكومتی طرفندان پوشكین بایرامی حاضرلیغی كوروله باشلاغاچ داها اول آباینی «پوشكین طلبه‌سی» دیب عیبله‌ب یورگه‌ن بعضی بر عقلسز توركستانلی قوممونیستله‌رنك كوزله‌ری‌ده یوزینه ساوق سو سه‌پكه‌نده‌ك بولوب آچیلیب كیتدی... ایچله‌رنده‌ن تورلو‌تورلو بعضاً اول‌دوقچا آچیق سویله‌نگه‌ن تاوشلار ایشیتیله باشلادی. بو صورتله ذاتاً بولوب كیله یاتقان مناقشه برآزدا كیگه‌یدی. پوشكین‌نگ ملتچی یازیلاری ایله چولپان یازیلارینگ كوردیكی معامله‌ده‌كی فرقنی اورتاغا آتوچیلار چیقدی. طبیعی بو وادیده ساویت سیاستینی تمثیل ایتوچیله‌ر طرفندان جواب‌ده بیریلدی. بو جوابده «پوشكین‌نگ عصرینگ اوغلی» بولغانلیغی آلغا سوروله‌در. هه‌ر چند بزچه پوشكین‌نگ روس خلقنچا قیمتی، اونگ ساویت حكومتینی بوندای بایرامینی یاساوغا مجبور ایتكه‌ن موقعی یالغز عصرینك ایمه‌س، عینی زماندا منسوب بولوندیغی ملتنگ حقیقی اوغلی بولغانلیغینی آچیق كورسه‌توچی أولمه‌س اثرله‌ر یاراتا بیلدیكی اوچوندر. بز ایمدیلك ساویت سیاستی مدافعه‌چیسینك عصرینك اوغلی دیگه‌ن نقطه‌سینی توتوب تورایلیق. عجبا ساویت سیاستینك آمانسز قهرینه هدف بولوب بوكون توركستان خلقی ایچنده تداولده‌ن چیقاریلیب قویولغان توركستان ملی ادبیاتی شخصیتله‌رینك قایسی بریسی عصرینك اوغلی اولمامشدر؟ اگر

ایچله‌رنده‌ن بردر، یاریمدر «عصرینگ اوغلی» بولا بیلمشله‌ری تایپلیب قالسا، اونگ نیچین ساویت حكومتنچه پوشكین كبی معامله كورمه‌دیگینك جوابینی بیریش طبیعی ساویت سیاستی مدافعه‌چیلارینا توشه‌در. بز ایمدیلك توركستان ادبیاتینك تورلو دورله‌رنده‌ن ساویت سیاستینك هجومینه ایگ كوب معروض قالب كیله یاتقان ایسكی وه یه‌گی بر نیچه كشینی شو عصر‌ینگ اوغلی بولوب بولماغانلغی باقیمندان تحلیل ایتب كورمه كله باشلا‌ماقچی‌مز.

طاهر

*

شرقی توركستان وضعیتی

شرقی توركستان حدودی یاشندان آلنغان بر خبرده محمود سجاك نگ بر قانچا یاقین كشیله‌ری بیله‌ن كاشغارنی تاشلاب، قاچیب چیقیشغا مجبور بولغانلیغی بیلدیریلمه كده‌در. محمود سجاگ نی مملكتنی تاشلاب چیقیشغا مجبور ایتكه‌ن اصل عامل ایمدیلك بزگه معلوم بولماغانیدان بز اونگ قاندای شرائط آستندا قاچیب چیققانلغی تفصیلاتینی دا بیلمه‌یمز. لاكن شرقی توركستان‌نگ بوكونكی شرائطندا محمود سجاگ نگ قاچیب چیقیش مجبوریتنده قالغانلغی او قادار مهم بر حادثه در، كه بز اونی سكوتله كیچیره آلمایمز وه بوحقدا اوز فكریمزنی سویله‌مه‌سده‌ن تفصیلاتلی خبرنی كوتوب‌ده تورا آلمایز.

محمود سجاگنی بز شخصاً تانیمایمز فقط شرقی توركستاندان بزگه یتیشه بیلگه‌ن معلوماتدان شرقی توركستانلی توغانلاریمزنگ محمود سجاگغا كوب گنه أمید باغلاغانلقلاری آڭلاشیلماقدادر. غالبا بو أمید اونگ حكومتكه قاتناشیب یوروب بوكونكی شرقی توركستانداغی وضعیتنی اوز آرزوسینا كوره أوزگه‌رتب یوبارا بیله‌جه‌كی اویندان زیاده اونگ روس بولشه‌ویكله‌ری وه اونلارنگ یاللانغان آگه‌نتله‌ری طرفندان شرقی توركستانی ساویتله‌شتر و پلانینگ تطبیقینا مانع بولا بیلووی، هیچ بولماغاندا او پلاننگ بولشه‌ویكله‌ر ایسته‌گه‌ن تیزلكده ایشكه آشیریلووینا توسقونلق ایته بیلووی قناعتی بیله‌ن

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ایدی. ایکنچی طرفدان او شرقی تورکستان جمهوریتی نی قایتادان تورغوز و غایەسینی هدف ایتب آلمش بر کشی دیب کورسەتیلمه کدەدر . . .

طبیعی محمود سجاک نک بوندای بردەن برە مملکتنی تاشلاب چیقووینا مهم سببلەر باردر. اونک مملکتدەن چیقیب کیتووی بیلەن او یەردەکی وضعیت دە کوب گنه باشقا بر شکل آلمش اولاجاقدر. هەر نەرسەدەن اول اونک کیتووی بیلەن شرقی تورکستانی ساویتلەشترو یولنداغی ایک مهم مانع اورتادان قالقان بولدی. شرقی تورکستان جمهوریتینی قایتادان تورغوزو مسئلەسینە کیلگەندە او آیریم شخصلەرنک تیلەك وە فعالیتلەرندەن زیادە ایچکی وە تیشقی حادثات انکشافینک باریشیغا وە اونی مناسب بر شکلدە استفادە ایتە بیلیشکە باغلیدر. بو یولدا محمود سجاک کبی بر شخصیتنك رولی بوتون شرقی تورکستان مهاجرلەرینی عمومی بر شعار اطرافینا توپلاب، بعضی بر «ناغارا، سورنای سیاسیلەری» طرفدان خیالی پلانلار بیلەن توزدورولوب یورگەن، ملی ایش ایچین سوك درجەدە ضررلی توزانی یاتیشتریب تینق هوالی ملی یول اوستندە نورمال حرکت یاراتماقدر. بو صورتلە، فرصت کیلگەندە، تیشقی وە ایچکی حادثاتنک انکشافدەن اعظمی استفادە یولینی وە امکانینی حاضرلاماقدر. بو حاضرلق اثناسندا تیشقی وقایع وە حادثاتغا تأثیر ایتمەك امکانی بولماسادا محمود سجاك مملکت داخلندەگی انکشافگە آنچاغنا تأثیر ایتە بیلمەك امکانندەدر.

طبیعی بزنک بو صرف بر قارداش تیلەکداشلیغی اثری اولاراق یازدیقلاریمز محمود سجاکغا مصلحت بیرمەکچی بولغانلیغیمز شکلندە آڭلاشیلمامالیدر. ذاتاً بز اوزیمزدە او حقنی کورمەیمزدە... بو بزنک طرفمزدان بر تمننی، تیلەك گنەدر...

* * *

محمود سجاكنک مملکتنی بردەن برە تاشلاب چیقووی بزنی، عجبا بو محمود سجاك قاچیب چیقووینک سوك آیلار ایچندە بو ایشنی یوروتوگە وکیل بولغانلغینی ادعا ایتوچی، حتی بزنک فکریمزچە بوندای مذا-

کرەلەر یوروتوگە هیچ بر تورلو حقی بولماغان کشیلەر طرفدان، یوروتولگەن مذاکرەلەر بیلەن توغرودان توغرو وە یا بالواسطە باغلانیشی بارمی؟ دیگەن سورغو قارشیسندا قویماقدادر. ینەدە آچیقراق ئەیتکەندە — عجبا بو مذاکرەچیلەر محمود سجاكنک قاچیب چیقووینی نظردە توتقانمی ایدیلەر وە یا بو بردەن برە بولوب قالغان حادثە اولارغادا کوتولمەگەن بولوب چیقدیمی؟ اگر بو مذاکرەلەردە محمود سجاكنک چیقووی نظردە توتولغان بولسا، محمود سجاكنک شرقی تورکستان حدودینی آشار-آشماس قیلغان ایلك حرکتی مذاکرەچیلەرنک فعالیتلەری بیلەن قارا قارشی توشوب قالغان بولمادیمی؟ مذاکرەچیلەرنک پلانی شرقی تورکستاننک بر آن اول آیریلیب مستقل دولت بولووی استقامتندە ایدی، کە بودا عینی زماندا هەم ساویت، هەم ختایغا قارشی کورەش یوروتمەی بولاآلمایدر. موثوق منبعدان آلدیغمز معلوماتغا کورە محمود سجاك ایسە گیلگیتکە کیلەر-کیلمەس ختای قونسولوسی بیلەن کوروشوب، اونکلە شرقی تورکستانداغی وضعیتنی مذاکرە ایتمشدر. بوندان آڭلاشیلادر، کە محمود سجاك، هیچ بولماغاندا ایمدیلك، ختایلارغا قارشی کورەش یوروتو طرفداری ایمەسدر. بوندان محمود سجاكنک شرقی تورکستان استقلالینا قارشیلیغینی می آڭلامالیدر؟ دیگەن بر سورغو چیقادر، کە بونک جوابینی برآز قویودا بیریشکە اورونماجاقمز. ایمدیلك بز شرقی تورکستانداغی ایش وضعیتی وە خلق احوال روحیەسینی یاخشی بیلگەن محمود سجاك حرکتی بیلەن عینی وصفنی حائز بولوندوقلارینی ادعا ایتە آلمایتورغان کشیلەر حرکتی آراسنداغی آیرمانی کورسەتیب اوتمەکچی بولامز.

شرقی تورکستانداغی ملی ایشنك باریشینا ضررلی وە سوك درجەدە قورقولو دیب کوردیگیمز بو فرقنی آچیق کورسەتب اوتوشنی ملی ایشنك ساغلام یولدا باراییلووینی تأمین ایچین لازم تاپدیق.

بز یوقاریدا محمود سجاكنک گیلگیتدەگی ختای قونسولوسی بیلەن مذاکرەسندەن اونک شرقی تورکستان ملی استقلالی علیهداری بولغانلیغی

نتيجەسينيمى چيقارماق لازم؟ ديگەن بر سوراقنى قويوب كيتكەن ايديك. ايمدى بو سورغونك جوابينى بيريشكه اوروناجاقمز.

بو كونكى وضعيتده شرقى توركستاننك يالغز اوزكوچنه تاياىب ملى استقلالينى تورغوزا آلماياجاغندا شبهه ايتب بولمايدر. بو حالدا شرقى توركستان استقلالينك ايگ قيزغين بر طرفدارى اوچوندە شونداى يولدان يورو ممكن: أولكەنى اوستنده حاكم ايكى دوشمان قوتدەن بريسيله موقتاً آڭلاشماق صورتيله اولسادا اولا بريسندەن قورتارماق كيرەك. طبيعى ايلك سيرادا كوچلو وه مملكت اوچون قورقولوراق بولغاندان قورتولماق لازم. بو صورتده شرقى توركستاننگ تولا استقلالى مسئەسى برآز آرقاغا آتيلب بر مدت ايچين كيگ ايچكى مختاريت حقى بيلەن قناعتلەنب، حاضرلانب اونى تام استقلالغا آيلانتريب يوباريش بولادر.

سياسى كورەشده، بعضاً اوزيگه عينى درجەدە دوشمان، بربريله رقيب ايكى كوچنى سەگا قارشى برلەشب كيتوگه قويماسلقدا غايتده مهم بر مسئلەدر. شرقى توركستاندا ايچكى وه تيشقى وضعيت باشقا تورلو حركتكه امكان بيرمەگەن تقديرده شواگا اوخشاش بر كورەش تاكتيكەسى يولى توتو مجبوريتى توغا بيلووينىدە توشونمەك ممكندر.

* * *

بز شرقى توركستان استقلالينك ايگ قيزغين وه صميمى طرفدارلاريمز. فقط بونى تيلەمەك باشقا، ايشكه آشيرماق ينه باشقا بر مسئلەدر. هەر آيريم كشى تيلەى بيلسەدە وجودگه چيقارو بوتون ملتنك ايشيدر. شرقى توركستانلى مهاجر توغانلاريمزنگ اوز آرا برلكلەرى وه بوساغلام قورولغان مهاجر كوچينگ مملكتده كى خلق بيلەن سيقى تماس، باغلانيشدا قالووى كورەشده كى موفقيتنك برنچى شرطيدر. يالغز كورەشنك هدفى اوستنده گنه ايمەس، تطبيق ايتيلەجەك تاكتيك وه اصول حركت اوستندەدە تام برلك لازمدر. ايچكى آيريلقلار توغدورا بيلەتورغان تيشقى اتفاق وه دوستلقلار ملى قورتولوش حركتى اوچون ايگ ضررلى زهر-

لەردر... شخصى تأثير وه منصب اوچون اوروئوشلار ايسه ملى ايشنگ ايگ قورقولو دوشمانيدر...

بزنگ شرقى توركستانلى توغانلاريمز طرفندان ايشيتيلمەسينى ايستەديكلەريمز، تيلەديكلەريمز مەنە شولاردر.

* * *

*

شرقى توركستان يەڭى حادثەلەر قارشيسندا

(كاشغاردان آلنغان حضوصى بر مكتوبدەن)

... بز 29نچى ماى شنبه كونى كيچ دوكاندان باغقا چيقيب كيتەركەن شهر تينچلق ايچنده ايدى. باغقا كيلديك، يمەك آشاديك، چاى ايچديك، سلامت اويقوغا كيتديك. بر وقت باغنگ قوشنوسيدا اوتورغان كشينگ قيچقيريغن ايشيتيب قورقوب كيتديم. چونكه حكومت طرفندان قولغا آلينا تورغانلارنى كيچەسى كيليب آليب كيتەر ايديلەر. «نيمه گەپ؟» ديب چيقسام، «شهردە آتشوبار» ديدى. قولاق ساليب، چيندەندە كوچلو آتيشو بارلغن ايشيتب حيران بولدوق. ساعت اوچكه چاريك بار ايدى، اوخلاماسدان تاڭ آتديرديق. باغيمز شهرگه كوب ياقيندر. ساعت 9لاردا «اوچ حرف» (يعنى «گ. پ. ئو.»)نگ 20 چاقلى آتليغ عسكرلەرى كوچەميزدەن قاچيب أوتدى. شول وقتغاچا آتيشمانگ كيمنگ طرفندان بولغانلغن بيله آلماديق. ساعت 10لاردا آداملار شهردەن قاچيب چيقا باشلاديلار. احوالنى سوراساق، «ياركنددەگى عسكرلەر بيلەن دونگەنلەر بيرلەشيب شهرنى آلديلار. حاضرتيشيك دروازه آچيق. بز شول دروازەدەن چيقيب كيلديك» ديديلەر. شول خبرنى ايشيتب كوب سيونديك. آتيشما شول كونى كيچەسى توختاوسز دوام ايتدى. «شهرنى آلغان بولسالار نيمه اوچون آتيشما توختامايدر؟» ديب سوراغانيمزدا «حكومت عسكرلەرى يەڭى دروازەدە ايكەن. شول كونى با مداد وقتى حكومت آيروپلانيدان سەكيزى كوتەريليب، شهرنگ تيپەسيدە اوچوب يوروب بر ساعتدان سوڭ غايب بولوب كيتدى» ديديلەر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

دوشنبه کونی ایرتەبرلەن آتلانیب شهرگه، تیشیك دروازەگه باردیم. دونگەن مسلمان عسکرلەر قومتوپراق ایچیده. آتیشما نهایتده دهشتلیك. أولوك وه یارالانغا لارنی شهردەن چیقاریب تورووبدورلار. شول ییرده مسلمان عسکرلەردەن، أوزلەرینك بو ییرگه قاندای بیلدیرمەسدەن کیلگەنلکلەرین سوراب آڭلادیق. بولار کیچەسی یوروب، کوندوز قیشلاقلارغا کیریب یاتیر ایکەنلەر. آلدیلاریغا آدام توشورمەسدەن هەر کیمنی توختاتار ایکەنلەر. هەر کون حکومت آیروپلانلاری یارکندگه باریب، یوللارنی قاراب، کاشغارغا عسکر کیلەدرمی، یوقمو دیب خبر بیریب تورار ایکەن. دونگەنلەر أوزلەری ایلەبرگه کیلترگەن ناروان (نردبان) لار آرقالی شهر ایچیگه توشوب، تیشیك دروازەگه کیلیب، دروازه ساقچیلارینی أولدوروب، دروازەنی آچتیلار وه دونگەن مسلمان عسکرلەر شهرگه کیریب، شهرنڭ یارمیسیدان کوبرەك ییرینی آلمشلار. شول کونی عسکرلەرنی هەر تاماتغا تقسیم قیلغان ایکەنلەر. چنانچه بر قانچا عسکرنی یەڭگی شهر (یەڭگی کاشغار) دەگی آیروپلان استانساسینی باسماققا بیلگیلەب، آیروپلان استانساسینی ساقلاب تورغان ایکی یوز عسکرنی باسیب، برقانچاسینی أولدوروب، آیروپلانني توتامیز دیب تورغان چاغلاریدا آیروپلان کوتەریلیب، شهر اوستیده بر ساعت اوچون یوروب قاچیب یوقالغان.

یارکنددەن چیقار واقتیدا 6ـ5 میڭ عسکرنی مرکت یولی ایله آقسو تامانیغا جوناتیب یوبارغان ایکەنلەر. فتنه اویاسی اولوغ چاتغا هەم کاشغارغا کیره تورغان کیچەسی برقانچا عسکر یوباریب، سیم خانه گەچه قولغا آلغانلار. شول کونی بردەن شو خبر ایشیتلیب قالدی: قاماقخانەدەگی بوتون بندیلەر «اوچ حرف» (گ. پ. ئو.») طرفدان آتیلیب أولدورولمشدر. «اوچ حرف» قاماقخانەسی محی الدین جان بای حاجیمنڭ حاجی‌خانەسیده ایدی.

دوشنبه کونی تاش خواجه قوتولوب چیقدی. بیچارەنڭ قیمیللاشغا حالی قالمابدر. وقعەنی سوراسام «ایکی یوزدەن آرتیغراق بندیلەرنی آتیب تاشلادی. أوزی حقندا شوندای سویلەدی: «مەنی آتارچاغی

أوزمنی تاشلاب یوباردم. أولوك کبی یاتیب، اولارقاچقاندان کیین مەن دەقاچیب چیقدیم» دیدر.

میلتیق اوقلاریدان أولوك کیمیلەریگه اوت توشوب کویوب کیتب درلەر... تاش خواجەنڭ بر قولی کویوبدور. «راجع قاری ایله عبدالخلیل بیچارەلەرنڭ ایگەسی یوق، تانیب بولسا کوموب قویا یلیق» دیب سەشنبه کونی ایرتەلەب قارش آکام برله بر نیچه کشینی، اولوکلەر یانیغا آلیب بارغان ایدیك. فقط أولوکلەرنی تانیالمادیق. فجیع بر منظره ایدی... أولوکلەر ساسیغان ایدی ... قارش آکام کیتەمیز. تاڭری بولارنڭ ایمانینی سلامت قیلغای!» دیدی. آتیلغانلار ایچیده 15 قادار مسافر بار. راجع قاری، عبدالخلیل، عبدالواحد جان، فیض مخدوم حکیم جانلار... کاشغارلقلاردان: حاجی بیك حاجیم، عبدالرحیم حاجیم، یمین لەتته، محمد علی افندی (استانبولدان اوقوب کیلگەن) وه شولارغا اوخشاش کشیلەردر. «اوچ حرف»نڭ رویخطی دونگەنلەر قولیغا توشوبدور. مذکور یارکند وقعەسی توگەگچ اوچ میڭدەن آرتیغراق کشی قولغا آلینماقچی ایکەن.

پنجشنبه کونی رحیم جان قاری **بالاـچاقالاری** برله چیقیشیب قالدیلار. شنبه کونی دونگەنلەر یارواق دروازەسینی آلغان ایدیلەر. پنجشنبه کونی «اوچ حرف»لەر چیقاریب آلیبدر. «دونگەنلەر قاچدیلار» دیگەن خبر احوالیمزنی پریشان ئەیلەدی. ایرتەسی کون هیچ بر آتیشما یوقدی. حیران بولوب قورقا باشلادیق. شهردەن خبرلەر کیله باشلادی. شهرنی اولچه کیلیب آلغان عسکرلەر آق دوپپی کیگەن بولوب، قولـ لارنداغی آق عصاغا «فی سبیل الله» دیب یازیلغان ایکەن. مذکور عسکرلەردەن هیچ بر کشی قالمابدر. اورونلاریغا خوتان دونگەنلەریدەن اورناشیب قالیبدرلار. ینه آرقا آرقاغا عسکر کیلیب تورووبدور. اولگی عسکرلەر فدائی عسکرلەر ایکەن.

مذکور فدائی عسکرلەرنی بو ییردەن آلیب آقسوغا یوبارغان ایکەنلەره خداغا شکر قیلدیق. آتیشمانڭ توختاب قالیشیغا سبب قورالـ

لارنی تاپشرو حقنداغی مصالحه ایکه‌ن. بو چهارشنبه‌ده‌ن نارتیب دوشنبه گه‌چه چوزولوب کیتدی. ایکی طرف هه‌م شهرنی تالاودان ساقلانیب توردیلار. لاکن بانقاداغی پولنی دونگه‌نله‌ر آلیب چیقیب کیتدیله‌ر. آندین قالغان تورت ته‌نگه‌لیك تیزه‌نی خلق تالادی. دوتای یامولنی هه‌م تالادی، لاکن دوکانلارغا تاقیلمادی.

«اوچ حرف» طرفنداغی بعضی دوکانلارنگ قولفینی سیندیریب، تیزه‌سی بولسا آلیب، فقط مالّلاریغا قول تاقیزمادیلار. دونگه‌نله‌ر تاماتندا انتظام یاخشی بولدی. بزله‌ر بولساق نهایتده ایچیمز پیشیب، دونگه‌نله‌رنی اوروسلار آلداب قویدیمی، مونچا چوزولوب کیتدی. اولوغ چات طرفندان یاردام کیلیب قالیرمیکه‌ن دیب تشویش ایتب تورار ایدیك. دوشنبه اوتوب سه‌شنبه کونی، 8نچی ایونده، «اوچ حرف»نگ 400ده‌ن آرتیغراق عسکری باشلوغی ایله برگه تسلیم بولدی. امسلمان عسکرله‌ر یه‌گی دروازه‌گه تعیین قیلینمشدر. یه‌گی شهرنی اوراب تورادرلار. وکیلله‌ر کیریب-چیقیب توروبدورلار. یه‌گی دروازه‌ده 120 گه‌چه ختای عسکری اسلحه تاپشیرماسدان، بزله‌ر یه‌گی شهرده‌ن توشکه‌ندرمز. ینه یه‌گی شهرگه چیقیب قوراللاریمزنی تاپشیرامیز دیب شرط قویغان ایکه‌نله‌ر. معقول دیب کیچه‌سی اوروسنگ پاختا زاوودی ایچیگه عسکر توپلاب، ختای عسکرله‌ری شهرده‌ن چیقیب کیته یاتقانیدا شول یرده اولارنگ قوراللارینی آلیبدرلار. دونگه‌نله‌ر انشأ الله یاقیندا یه‌گی شهرگه هه‌م کیره‌جه‌کله‌ر. اورومچی‌ده‌ن بر مونچا عسکر یولغا چیقیبدر. یاقیندا قوت کیلیب قالادر دیگه‌ن خبرله‌ر بار ایدی. فقط اول طرفلاردا هه‌م کاشغارغا اوخشاش قوزغالیش بار ایکه‌ن. یارکنده‌ده گیله‌ر آقسوغا آدام یوباریب خبر آلدیرغان ایکه‌نله‌ر. آقسودا هه‌م عصیان چیقیب، عصیانچیلار قولیغا اوتکه‌نده‌ن کیین بولار حرکت قیلغانلار ایکه‌ن. هه‌ر قاندای بولسا هه‌م آخرای خیرلی بولسون. بوتون خلق آنادان یه‌گی توغولغانده‌ك بولوب کوب سیوینچ ایچنده‌در.

خوتانداغی سیجانگ کیلدی. یه‌گی شهر ایشی بر طرف بولغاندان سوگرا اورومچی طرفغا یورار ایمشله‌ر. اگرده «چیت» همسایه روسیا حکومتی آرالاشماسا دونگه‌نله‌رده قوت که‌تته... فقیر خوتانغا بارغان چاغیمدا 14 میگده‌ن آرتیغراق عسکرله‌ری بار ایدی. هه‌مده یرلیك أوز بیك مسلمان عسکرله‌ری هه‌م برگه له‌شیب قوت یگیرمه میگگه یتدی. ایلگه‌ریگی وقتداغی‌ده‌ك پراکنده عسکرله‌ر ایمه‌سله‌ر، ترتیبلیکدر.

چینه‌که‌م اسلام حکومتی بولایاتیر. کوچه‌ده ساچ قویوب، باتنکا کییب یورگه‌نله‌ر، ساچلارینی قیرقیب، محسی کییب آلدیلار. دوقتور مجد الدین بیك هه‌م ساچینی قیردیریب آلغان. اونگ تورغان یری «اوچ حرف» یانیدا ایدی. سوگغو وقعه‌نگ ایرته‌سی کونی قاچیب چیقا آلدی. سلامتدر. دوقتورخانه‌ده یارالیلارغا قاراشیب توروبدور. ایندی ایسکی شهر ایشی تمام تینچلاندی. انشأ الله کیله‌سی هفته‌ده یه‌گی شهر وه آقسو طرفندان کیله تورغان خبرله‌رنی یازورمه‌ن.

بای حاجیم بیله‌ن سجانگ آلدیغا باریب فاتحه قیلیب کیلدیك(*).

ایمدی هندستانغا یوللانا تورغان مالّلارنی یوبارماق ممکندر. بوتون مالّلارنگ نرخینی معلوم قیلیب تورورمیز...

بویوك احترام ایله: بیك اوغلی 10 ایون 1937.

*

ساویت غازیتالارینا کوره

تورکستان احوالی

I — فرقه صفلارندا — شو ییل مای آیی ایچینده تورکستاننك فرقه تشکیلاتلاری قورولا آلغان مرکزی وه رایون شهرله‌ریده توپلانیشلار یاسالیب، فرقه اعضالارندان میگله‌رچه کشینك «ایندیگه‌چه یاشرین توتولوب کیلگه‌ن عیبله‌ری افشا ایتلدی» وه یاقینداغنا تازالاودان اوتکه‌ن فرقه صفلارندان ینه میگله‌چه اعضا عکس الانقلابچی، ملتچی، زیانچی،

(*) بای حاجم = عمر آخوندبای، یه‌گی سجانگ = عبدالکریم مخدوم.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

«تروتسکیچی»، حتی «جاسوس» اولاراق تانیلیب فرقەدان چیقاریلدی، کە بولارنك عاقبتی حقندا اوزاقدان قطعی بر نەرسە سویلەو کوب قیندر.

هەر قاندای بر سائقە ایلە قوموِنیست فرقەسینا کیریب قالغان تورکستانلیلارنك فرقە ایشلەرندەن اوزاقلاشتریلیشی وە فرقەدان آتیلیشی اوچون «افشا ایتلگەن» عیبلەری، ساویت غازیتالارینا کورە، توبەندە گیلەردەن عبارتدر: بیهبودی رایوننداغی فرقە تشکیلاتیغا منسوب فیض‌الله اوغلی «قزیقچیلق» قیلیب، أوز اوغلیغا «عکس الانقلابی، قبیح عبارەلەرنی» أورگەتکەن وە اوغلی‌دا آتاسیدان أورگەنگەن «بوزوق سوزلەر» نی کوچەلەردە گەپیریب یورگەن ایمش («قزیل أوزبیکستان» 37 .V .9).

عشق آباد رایونی فرقە تشکیلاتینا منسوب یاسهانسالیق شوراسی باشلوغی عاشرلاچین اوغلی‌نك «عیبی» أوز اوغلینی سنّت قیلدیرغانلغی بولسا، شواوبا شوراسی رئیس اورونباساری حاللی بابا، کاتبی آتا قاریاغدی، حساپچیسی قیلیچنیاز خواجە محمد اوغلی‌لارینك عیبلەری توی اوتکەزگەنلیکلەری ایمش.

چارجویداغی سیاسی معارف مکتبی مدیری عوص اوغلی‌نك آچیقدان آچیق عکس الانقلابچیلق قیلغانلغی، تاش حوضلی قوربان اونغالبای اوغلی، یازمراد اوغلی، نوبت اوغلی وە جیلەك اوغلی‌لارینك ایسە یاقیندافاش ایتلگەن «تورکمەن آزادلغی» نام توپار (اویوشما) غا منسوب جوقا اوغلی کبی ملتچیلەر ایلە علاقەدا بولغانلقلاری سویلەنەدر. («ساویت تورکمەنستانی» 37 .VI .10).

بورونراق «سوسیالدی قازاغستان» شو ییل برنچی مایدان باشلاب «سوسیالیستیك قازاغستان» نامیلە چیقیب تورغان آلما-آتا غازیتاسی، 2 هەم 5 ایون تأریخلی سانلارندا، قازاغستان قوموِنیست فرقەسی ایچینده توروب «اولتچیلق» («ملتچیلك») قیلغان وە فرقەدان قوولغان میڭلەرچە تورکستانلیلاردان بر نیچەسین اسمین آتاب، اولارنك عیبلەرینی توبەندە گیچە کورسەتمەکدەدر: «قونترەوولوسیاچیل»، «اولتچیل» سلطان بیك اوغلی باشقا ساویت دوشمانلاری ایلە برلەشیب، قاراغاندی دا زیانچیلق حرکتی تشکیل ایتمش؛ مقیم اوغلی «شپیونلق» قیلمش؛ بالخاشداغی اسماعیل‌اوغلی،

قارساقپایداغی تورتای اوغلی، ریددەر دەگی تولیبای اوغلی‌لاری ایلە تاغین باشقا عیبلەری آشکارلانغان بر کوب قازاق اولتچیلارینك «خیانتی» ایسە «قازاغستانی ساویتلەر برلگیدەن آیریب، یاپون فاشیستلارینك ترناغینا بیرو!!» مقصدی ایلە یورگەنلەری ایمش.

«قازاغستانکایە پراودا»نك 937 .VI .5 تأریخلی ساننداا بو کشیلەرنك «یاش تورکستان» باش محرری مصطفی چوقای اوغلی طرفندان تعلیمات آلیب حرکت یورگوزمەکدە ایکەنلیگی یازیلغان.

آقموللا رایون فرقەسی کاتبی عطاالله اوغلی ایلە اورالدی اوغلی سیاقلی قوموِنیستلەر نظرندا ایمدیگەچە «سیاسی آکلی» بولوب تانیلیب کیلگەن کشیلەر «قونتررەوولوسیاچیل» سلطان بیك اوغلی وە تەرروورچی اسماعیل اوغلی‌لاری ایلە «سرداش» بولوب یورگەن وە «آلاش-اورداچی اولتچیلاردان أوز آلدینا توپ قورغان» ایمشلەر.

چو آودانی آقارتو قومیتەسینك بورونغو باشلوغی ایرعلی ساویت حکومتنە قارشی «أوکت» (تشویقات) تاراتیب، آلما-آتاداغی کوبچیلك کتبخانەسندەکی جومابای اوغلی دیگەن آلاش-اورداچیلار ایلە بایلانیش یاساب، اولارغا عکس الانقلابی معلوماتلار بیریب یورگەن ایمش.

قاراغاندی سنجاغی (وبلوستی) پروکوروری (مدعی عمومی) بایموقاچ اوغلی اولتچیلارغاقارشی کورەشو اورنینا، أوزی اولارنی سیویب، اولار بیلەن کوکلداش بولغانلغینی‌دابوینینا آلغان ایمش...

بولشەویکلەرنك أوز ادعالارینا کورە أوزبیکستان، فرقە تشکیلاتلارینك توغرو وە یاخشی قورولوشی باقیمندان، تورکستاننك باشقا قسملارینا قاراغاندا، أك آلدا توراادر. حالبوکە «قیزیل أوزبیکستان»نك 37 .VI .17 تأریخلی سانندا بیلدیریلدیگینە کورە، أدارە تقسیمات اعتباریلە أوزبیکستان ایچیگە کیره تورغان فەرغانە رایونیداغی فرقە تشکیلاتلارینك 50 پروسەنتی، اندیجاندا 55، بوخارادا 75,5، بیهبودیدە 91,5 وە زامین‌دە 92,3 پروسەنتی أوز ایشلەرینی قانیقارسز بەجە یر ایکەن. بوندان أوز-

بیکستاننك باشقا رایونلا نداغی فرقه تشکیلاتلارینك قانیقارلق ایشلەمه کدە بولغانلغی آ کلاشیلماسین. أوزبکستان قوموزیست فرقەسی مرکز قومیتەسی اعضاسندان غ. اسحاق اوغلی نك عینی تاشکند غازیتاسیدا بیلدیردیگینه کوره، أوزبیکستاننك 99 شهر وه رایون فرقه قومیتەلەرندەگی 1747 فرقه تشکیلاتی تیکشیریشیدەن اوتکەزیلمش وه بو تشکیلاتلارنك 46,5 پروسەنتی أوز ایشلەری توغروسیدا قانیقارسز بها آلمشدر. چونکه بو فرقه تشکیلاتلارنداغی رهبرلەرنك پارتیا عامەسیدەن آجراب قالغانلقلاری وه محنتکشلەر اورتاسیدا قیلیناجاق سیاسی ایشلەرنی اهمال ایتکەنلکلەری آ کلاشیلمشدر. اونکچون أوزبیکستاندا فرقه کاتبلەری ایله فرقه تشکیلاتچیلارینك 42 پروسەنتی یەکیلەنمشدر.

باریمزغا معلوم اکمل اکرام آغزندان 1747 فرقه تشکیلاتندا 995 نفر ایسکی کاتبنك یەکیدەن سایلانغانلغی وه یەکی سایلانغانلاردان 447 کشینك ایلگەری نەکاتب، نەدە فرقه تشکیلاتچیسی بولغانلغن أورگەنەکدە وه سوکغو تازالاو نتیجەسیده تورکستاننك یالغز أوزبیکستان قسمنداغی فرقه تشکیلاتلاریدان 12.316 کشینك «صنفی یات، دوشمان عنصرلار، آینیغانلار» اولاراق فرقەدان چیقاریلغانلغن ایشیتمەکدەمیز. بونك اوستیگه ینه اکمل اکرامنك أوزندەن «پارتیا قاتارلاریداهەلی هەم یاتلار، ایکی یوزلەمەچیلەر، اوکلار، تروتسکیچیلەر وه ملتچیلەردەن آنچاغنا بار» دیگەن سوزلەرنی ایشیتمەکدەمیز («قیزیل أوزبیکستان» 37 VI .20).

*

II — فیض الله خواجه قوولدی، اورنینا عبدالله کریم اوغلی کیلدی —

مجموعەمیزنك 28نچی ساندا بولشەویکلەرنك «لاستیك قوغورچاغی» دیب آتالغان وه اوزون ییللاردان بیری أوزبیکستان حکومتی رئیسلگی اورنندا اوتقوزولوب کیلگەن فیض لله خواجه نهایت ایسکیب اورنندان توشورولدی. ساویت غازیتالارندا بیلدیریلدیگینه کوره فیض الله خواجه بولتور أوز أوزینی أولدورگەن وه عکس الانقلابچی، ملتچی ایکەنلگی اثبات

ایتلگەن عباد خواجه نام اینیسینك مزارینی دولت پولی ایله بیزەتیرگەن یعنی — مەرمەر تاشغا عرب حرفلەریله اینیسینك اسمینی، اونك توغوم — أولوم تأریخلەرینی یازدیریب، حکومتنك یەگی الفبا توغروسیداغی قانونیغا قارشی چیققان وه بونك اوستیگه او شو ییل آیریلده أولگەن آناسینك جنازه مراسمیگه قاتناشغان، بو ضورتله بر قوموزیستگه یاراشمایتورغان حرکتلەرنی قیلغان ایمش. برده فیض الله خواجەنك «معین امین اوغلی، آتا خواجه اوغلی، ستار خواجه اوغلی، مختار سید جان اوغلی وه شولارغا اوخشاش ملتچی — عکس الانقلابچی کشیلەرنی أوز اطرافیغا توپلاب، اولارنی حمایه قیلیب کیلگەنلگی» ده سویله نەدر، که بوگا فیض الله خواجەنی تانیتورغان بولشەویکلەرنك أوزلەریده اوقادار ایناناماسالار کیرەك(*).

اوتکەن ایيون آینك سوکلارندا ایمدیگەچه اشغال ایتب کیلگەن اورنندان توشورولگەن فیض الله خواجەنك یریگه عبدالله کریم اوغلی کیلدی. «قیزیل أوزبیکستان»، 37 .6 .27 تأریخلی ساندا، عبدالله کریم اوغلی حقندا شو معلوماتنی بیرمەکدەدر:

عبدالله کریم اوغلی 1896دا خوقندده توغولمشدر. ابتدائی تحصیلینی أوزبیك مکتبیده اوقوب، اوندان سوك 3 ییل روسلار وه محلی خلق اوچون آچیلغان مکتبده اوقومشدر. انقلابنك باشلانغیچ ییللاریدا أوزبیك باشلانغیچ مکتبیده معلملك ایتمشدر. 1920ده فرقەغا کیرمشدر. 1920/21 ده فەرغانه ولایتی فرقه قومیتەسیده پروپاغاندا بولومینك مدیری هەمده مسئول کاتب اورونباساری بولغان. 1921/23نچی ییللاردا باسماچیلارغا قارشی کورەشدن فعال رول اویناغان. اوندان سوك چەقانك فەرغانه ولایتی بولومیگه باشلوق بولغان وه خوقند اطرافنداغی اسلامقول باشچیلغنداغی باسماچیلار تودەسی ایله مرغیلان رایونیدا شیرمەت بیك، اندیجان رایونیدا احمد پالوان بیلەن قازاقبای باشچیلقلارندا بولغان باسماچیلارغا

(*) فیض الله خواجەنك قوولغانلغی حقندا شو ساندا‌غی باش مقالەگه باقیلسین.

قارشی مجادله‌گه یاقیندان قاتناشغان. 1924ده تورکستان شورا جمهوریتی معارف خلق قومیسارینىڭ اوروﻧباساری بولوب ایشله‌گه‌ن. 1925/26ده موسقوادا سوه‌ردلوف نامنداغی دارالفنوندا اوقوغان. اوندان سوڭ أوزبیکستان مرکزی فرقه تشکیلاتیغا اعضا بولوب چالیشقان عبدالله کریم اوغلی 1929دان بیری أوزبیکستان خلق قومیسارلاری ساویتی رئیسی اوروﻧباساری بولوب کیلگه‌ن. باسماچیلارغا قارشی کوره‌شده کورسه‌تکه‌ن حذمتی اوچون موسقوا اوڭا قیزیل بایراق نشانی بیرگه‌ن ایدی. ایندی ایسه عبدالله کریم اوغلی‌نی فیض‌الله خواجه‌نىڭ ییللاردان بیری اوتوروب کیلدیگی اوروندا کورمه‌کده‌میز. اوزوننا مدت چه‌قادا چالیشیب، سینالیب اعتماد قازانغان عبدالله کریم اوغلی بو یه‌ڭی اورندا اوتوروب موسقواغا داهادا بویوك حذمتله‌ر قیلسا کیره‌ك.

*

III — تورکستان‌ـ‌آفغانستان چیگه‌ره‌سنده — تورکستاندا ساویت حاکمیتی اورناشقاندان بیری تورکستاننىڭ جنوب چیگه‌ره‌له‌رنده، آینیقسا تورکستان‌ـ‌آفغانستان چیگه‌ره‌سنده تیزـتیز آتیشمالارـتوتوشمالار یوز بیریب توراد‌ر. بو آتیشمالار کوپنچه ساویت مظالمینه چیدی آلمای، میڭ تورلو آغیرلقلارنی کوزده توتوب قومشو أولکه‌له‌رگه سیغینماق اوچون آفغانستان وه یا ایرانغا قاچوغا قرار بیرگه‌ن تورکستانلیلار ایله ساویت چیگه‌ره ساقچیلاری اورتاسندا ظهور ایته‌در. تقریباً بوندان 5ـ6ییل ایلگه‌ری تاشکندـکابل اورتاسنداغی هوا یولندا حذمت ایتکه‌ن بر آلمان مهندسی وقتیله بونداي وقعه‌لار حقیدا آلمان مطبوعاتندا نشریاتدا بولونمش وه ساویت چیگه‌ره‌سیده‌ن یاشیرین صورتده آفغانستان وه ایرانغا دسته‌ـدسته آداملار قاچیروچی قاچاقچیلاردان‌دا شایان دقت معلوماتلار بیرمشدی (*).

(*) بز ساویت چیگه‌ره‌له‌ری باشندا یاشیرین آدام قاچاقچیلغی قیلا تورغانلارنك ینه‌ده بارلغن ساویت منبعلارندان‌دا بیله‌میز. بولتور مارت آیندا تاشکندده ساویت چیگه‌ره‌سیده‌ن آدام قاچیروچیلاردان بر دسته‌نك محکمه‌سی بولوب أوتدی. بو محاکمه اثناسندا بو دفعه قولغا توشکه‌ن قاچاق دسته‌سینك حسید آغا اوغلی ایله موشه سادییایه‌ف دیگه‌ن ایکی ییگیت طرفندان أداره ایتلگه‌نلگی؛ فاطمه حسن قیزی نام بر خاتوننك چیگه‌ره‌ده‌ن اوتوچیله‌رنی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەرلەر قولىيازمىلار ئامبىرى

تورکستان‌ـ‌آفغانستان حدودندا یاقینداغنا داها جدی بر آتیشما حادثه‌سی ظهور ایتکه‌نلگن مجموعه‌میزنىڭ بوندان‌اولگی ساننده، «پراودا»نىڭ 37 .5 .13 تأریخلی نسخه‌سندان نقل ایتلگه‌ن وقعه‌دا آچیقچا کورسه‌تمه کده‌در. بونىڭ کبی چیگه‌ره حادثه‌له‌رینىڭ سوڭ زمانلار کوبره‌ك تکرارلانا یاتقانلغن «قیزیل أوزبیکستان»نىڭ 37 .6 .28 تأریخلی ساننده «چیگه‌ره‌له‌ریمز مستحکم» باشلغی آستندا باسیلغان خبرله‌رده‌ن آڭلاوقیین ایمه‌سدر. مذکور تاشکند غازیتاسینىڭ یازدیغینا کوره:

1 — أوزبیکستاننىڭ چیت دولتله‌رگه یاپیشقان چیگه‌ره‌سیده‌ن یاقیندا کوندوز کونی بر کشی آفغانستانغا قاچیب أوتمه‌کچی بولغان. قاچقین قامیش آراسیغا اوستالیق بیله‌ن یاشیرنیب، قولای فرصت کیلگه‌نده آمودریادان سوزوب کیتیشنی اویلاغان. شو وقتدا چیگه‌ره‌چی لولوف أوز ایتی بیله‌ن قامیشلیق یاقینیدان أوتوب قالغان. بولار هه‌ربر آواز وه قیمیرلاغان نه‌رسه‌گه دقت بیله‌ن قارایدرلار. چیگه‌ره‌چینىڭ قولاغیغا قامیشنىڭ شالدیراغان شبهه‌لی آوازی ایشیتیلگه‌ن. چیگه‌ره‌چینىڭ ایتی دوشماننىڭ ایسینی پایقاب، قامیشلقنی ایسکه‌ب قاچیقیننی تاپقان. قاچقین شونداي غفلتده قالغان، که اوشلاش وقتیدا قارشیلق هه‌م کورسه‌ته آلماغان.»

2 — «بوندان برنیچه هفته بورون چیگه‌ره‌چی شاهرانوف هه‌م چیگه‌ره‌ده‌ن اوستالیق بیله‌ن یاشیرینب أوتوب کیتمه‌کچی بولغان بر کشینی اوزینىڭ «باسماچی»ناملی ایتی یارده‌می بیله‌ن اوشلاغان. قاچقین کوندوز کونله‌ری قاشقیرغا قاپقان قویغانده‌ك کوروﻧوب، حقیقتدا ایسه

عشق آباده کوارتیرله‌رگه ییرله‌شتریب یورگه‌نلگی، ایرانلی جلال حاجی اوغلی، کورد اسماعیل ایله اندیجانلی ایلیا شالومایه‌ف وه سمرقندلی مه‌لرخای باباجان اوغلی‌لارینك قاچوچیلارغا یول کورسه‌تیب یورگه‌نلیکله‌ری آڭلاشیلدی. بولارنك باریسی‌دا قاچاقچیلقدان آنچا پول توپلاغانلار ایکه‌ن. مثلا یالغز حسید آغا اوغلی قاچاقچیلقدان 200 41 سوم ایشله‌گه‌ن ایکه‌ن. ساویت محکمه‌سی آغا اوغلینی 10 ییل، موشه سادییایه‌فنی 7 ییل، شالومایه‌فنی 6 ییل، باباجان اوغلینی 5 ییل قاماقغا حکم قیلیب، باشقالارینك محاکمه‌سینی عشق آباده‌گی محکمه‌گه حواله ایتمشدی.

چیگەرەچیلەرنگ قای یرلەردە توروشینی وە قایسی جایدان أوتوش قولایلغینی کوزلەب یورگەن.»

3 — «چیگەرە ساقچیلاریمزدان بر تودەسی آفغانستاندان آمودریا آرقالی غوپسار بیلەن أوتوب کیلە یاتقان قاچقینلارنی ایکی کیلومەترچە نەریدە کورگەنلەر. چیگەرەچیلەر آمودریا بوییغا تیزلکدە یتب کیلسەلەر هەم، قاچقینلار سودان چیقیب، قامیشلیق ایچیگە یاشیرنیب اولگورگەنلەر. قاچقینلارنگ ایچکەریگە أوتوب آلیب بوتونلەی یاشیرینیشلاری ممکن ایکەن. لاکن چیگەرەچیلەر قاچقینلارنگ پلانینی بوزغانلار. چیگەرە ساقچیلاری قاچقینلار ایزیدەن ایتنی یوبارغانلار. ایت قاچقینلارنی تاپقان. قولغا توشکەن قاچقینلار آراسندا آفغانستاندا یاشاوچی باسماچیلار باشلیغینگ اوغلی هەم بولغان.»

4 — «یاقیندا آفغانستاندان بزنگ چیگەرەمیزگە بر جاسوس مخصوص تاپشیریق بیلەن أوتکەن. جاسوس أوزینی محلی خلققا اوخشاتیب زەنگ قیشلاغیغا کیلگەن وە بوندا أوزینی هیچ کیم تانیماس دیب اویلاب، قولخوز چایخانەسیدە چای ایچیشکە اولتورغان. قولخوزچیلار بوتانیماغان «مهمان»دان شبهەلەنیب، نا معلوم کشی کیلگەنلگینی قیشلاق ساویتیگە بیلدیرگەنلەر. قیشلاق ساویتینگ رئیسی ابو عزیز اوغلی چایخانەگە کیلیب، هەلیگە آدامنگ کیملگینی وە قای یردەن کیلگەنلگینی سوروشتورغان. لاکن او داودیراب قالغاندان کیین توتوب چیگەرە ساقچیلاریغا تاپشیرغان.»

ساویت مطبوعاتندان عیناً نقل ایتلگەن یوقاریداغی خبرلەر توركستاننگ جنوب چیگەرەلەریگە یاقین یرلەردە یاشاوچی یورتداشلاریمزدان بعضیلارینگ یاقیندا باشقارمامیزغا کیلگەن مکتوبلەرندەکی «توركستاننگ تیمیر یوللارغا یاقین تاغلق یرلەرندە تورلو حرکتلەر، قاریشیقلیقلار بار» دیگەن بیلدیریشلەرینی تأیید ایتەرلك ماهیتدەدر.

ع.

«ستالین سوسیالیزمی» — تالاوچی بیر سیستەمدر

ساویتلەر اتفاقندا جاری «ستالین سوسیالیزمی»نگ خلق کتلەسینی ایزگەن، مستبد حکومت طرفندان یورگوزولە یاتقان تالانچیلقدان عبارت بر سیستەم ایکەنلگی هەرکسچە معلوم بر نەرسەدر. لەنین أوز «سوسیالیزمی»نی مملکتنك ایسکی بایلق قالدیقلاری حسابینا قورغان ایدی. بو بایلقلار فائدەسز اسراف ایتلیب کیتدی. مملکتدە قایتادان بایلقلار توغدوروش شرائطی حاضرلاش مجبوریتی توغدی. سوسیالیزم بو بایلقلارنی ییتکزە آلمادی. بو وضعیت قارشیسندا ایکەن لەنین دهقان اهالیسینە غەللە وە مال توپلاش اوچون قولای «یەگی اقتصادی سیاست» (روسچا «نەپ» دیب قیسقارتیلیب آتالادی) نامیلە تانیلغان «سربست خوجالق»قا قارای بورولغان ایدی. «نەپ»دەن کوتولگەن مثبت نتیجەنگ اورونلانغانینی کورگەن ستالین بوتون دهقان خلق کتلەسیگە قارشی «موشتومزور»، «اورتا حال»»، «یوقسول»لارینی آجراتماسدان، هجومگە باشلادی. چونکە ستالیننك ایشگە آشیردیغی «قوللەقتیفلەشتریش (قولخوز»)ی عموم دهقان خوجالغینی «تالاو» اوچون سایلانغان بر اصولدر. بو اصول بیلەن قولخوزغا آینالتریلغان بوتون دهقان خوجالغی بولشەویك فرقەسی قونترولینە اوتدیدە فرقەنك تورلو اقتصادی پلانلاری قولایلقلە بەجەریلەتورغان بولدی.

دیمەك انقلابنك باش دورلەریندە سوسیالیزم نامیغا ملکدار-بورژوآنی قاندای تالاغان بولسالار، ایندیدە عینی سوسیالیزم نامیغا محنتکش کتلەسینی تالاماقدادرلار.

قطعی صورتدە آیتا بیلەمیز، کە باشقا هیچ بر مملکتدە ساویتلەر اتفاقنداغی کبی دهقان وە ایشچی اهالینی تالاش یوق وە بولالمایدردا. بونی اثبات ایتیش اوچون مهم دلیللەردەن بعضیسینی کتیرەیلیك.

بولشەویکلەر وقتیلە «عموم خلق کتلەسی فائدالاناتورغان تورلو مال وە حاصلاتدان آلیناتورغان سالیق محنتکشلەر منفعتیگە قارشی وە اونگ

چون ساليق اصولى اورتادان قالديريلمالى » دير ايديلەر. حالبوكە بولشە-
ويكلەرنك اوزلەرى حكومت باشيغا كيلگەچ «سوسياليست دولتنگ ماليە-
سى دولت خوجالغندان كيلەجەك قازانچلار اساسيغا قويولماليدر»ديديلەر.
عينى فكر 1919نچى يىلى 8نچى فرقە قورولتايى طرفندان تصديق ايتل-
گەن فرقە پروغرامندادا اورون آلغان ايدى. («ساويتلەر اتفاقى قوممو-
نيست فرقەسى قرار وە حكملەرى» نام مجلەنگ 1نچى جلد، 302-303
بيتلەريگە باقيلسين)...

ايندى ساويتلەر اتفاقينك 1937نچى ييل اوچون قبول ايتلگەن بود-
جە رقملاريغا بر باقيب اوتەيليك (موسقو غازيتالارينگ اوشبو ييل 15
وە 16نچى غينوار سانلارى):

بودجەدە بوتون كيريم (واردات) توقسان سەكيز ميليارد سوم كور-
سەتيلگەن. بودجەنگ 1نچى نقطەسندا «سەودا ساليقلارى 76 ميليارد 7
ميليون سوم» ديلگەن. بو قانداى ساليقلار؟ ديب سوراساكز، جوابى:
«غەللە، ايت، شەكەر، ياغ گەزلەمە، يىر مايى، تاماكى...دەن آليناتور-
غان ساليقلار»در.

بارديقچا آغير لاشاياتقان بو ساليقلارنى دهقان وە ايشچى صنفى تولەيدر.

بولشەويكلەرنك «سوسياليست دولتينك ماليەسينى سوسياليست اساسيغا
قوياجاقمز» ديب كيلگەن ساويت دولت خوجالغينگ قازانچلاريغا كيل-
سەك، توبەندە گيلەرنى كورەميز:

سوسياليست دولت خوجالغندان كيلەتورغان قازانچ 6 ميليارد
3 ميليون بولغانى حالدا، عينى دولت خوجالغينا دولت بودجەسندەن
12 ميليارد 3 ميليون سوم بيريلەر ايكەن!

ياقيندا ساويت حكومتى اوزينك 20 ييللغينى بايراملايدر. فقط بو
مدت ايچندە ساويت دولت خوجالغى خلق بدنيگە قادالیب، اونگ قانينى
سوروب كيلگەن بر «پارازيت» اورنندادر.

ساويت بودجەسندەن بو قادار آيدين كورونوبتورغان بولشەويكلەر
تالانچلغى — مجبورى دولت قرضلارينىدا اوز ايچيگە آلاتورغان صرف

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

پارە ساليقلارى بيلەن گنە توقتاب قالمايدر.

ساويت بودجە رقملارى يالغز نائيف وە ساويتلەر اتفاقينى بيلمەيتور-
غان كشيلەر اوچون گنە «ستالين سوسياليزم»ينى اورگەنيش وە آڭلاشغا
يارارلق منبع بولا بيلەدر.

سوسياليزم ناميغا مملكتدەن نيمەلەر آليب ياتقانينى بيليش اوچون
حد ذاتندە آغير ساليقدان باشقا بر نەرسە بولماغان تورلو «دولت ييغيملا-
رى»نىدا نظردا توتوش لازم. بو ييغيملارنگ نە قادار تالانچلقلە توپلانا
تورغانلىغينىدا كورسەتو اوچون مثال اولاراق غەللە مسئلەسينى آلايلق.
دهقانلاردان هەر پوديغا (يعنى 16 كيلوغرامغا) ايگ كوپيدە بر سوم
40، بر سوم 50 تيينەدەن بيريب توپلاغان غەللەنى دولت آمبارخانەلەريدەن
عينى دهقان وە ايشچيلەرگە حكومت بر كيلوغرامينى بر سومدان ساتادر.
غەللە بولشەويكلەر اوچون سپەكولاسيون مالىدر! 1937نچى ييلغى بود-
جەدە غەللەدەن كيلەجەك قازانچ 24 ميليارد سوم كورسەتيلگەن!

ساويت حكومتينك ايشچيلەرگە بيرەتورغان آيلق ايش حقى توبەندە-
گيچەدر: بوتون قاپيتاليست دولتلەر استاتيستيك رقملاريندا ايشچيلەرنگ
آيلق حقى يالغز پارە بيلەن گنە ايمەس، او پارەغا آلينا بيلەتورغان حاصلات
مقدارى بيلەندە اولچولەدر. ساويتلەر اتفاقى بودجەسندە ايسە ايشچيلەرنك
آيلغى يالغز پارە ايلە كورسەتيلەدر. بونيگلە بولشەويكلەر ايشچيلەرنگ
حقيقى وضعيتينى تاشقارى دنيادان ياشيرماقچى بولاديلار؛ فقط ايشچيلەر-
نگ آلاتورغان پارەسيلە بازار بهاسينى ساليشتريب قاراساكز، حقيقى
وضعيت اوز اوزيندەن كورونوب قالادر. مثلاً اوتكەن (1936) ييلى
ايشچيلەرنك آيلغى — اورتا حسابلە — 205 سوم 40 تين ايدى. ايكمەك-
نگ كيلوغرامى بر سومدان بولغان جايلاردا، ايشچى اوز آيليغينا 205,4
كيلوغرام ايكمەك آلا بيلەر ايكەن. فرانسادا آييغا 900 فرانق قازانغان
بر ايشچى عينى 1936نچى ييلدا 391,2 كيلوغرام ايكمەك آلابيلەرايكەن.

1937نچى ييلنك كوكلەمندە ايشسز قالغان بر ايشچى كوندە 11
فرانق، يعنى هەر آى 330 فرانق اعانە آلار ايدى. ساويت ايشچيسينك

بر آیلق ایش حقی اوچون آلاتورغان 205,4 کیلوغرام ایکمەك فرانسادا 458,8 فرانق ایدی. دیمەك فرانسادا بر ایشسیز کشینگ آلاتورغان اعانەسی ساویتلەر اتفاقندا بر ایشچینك آیلغندان آزغنا توبەندر. اگر فرانساداغی ایشسیزنك اوزینك تأمیناتنداغی هەر بر عائلە اعضاسیغا کونده 5 فرانق‌دان قوشومچا اعانە آلاتورغانینی نظردا توتساگز، فرانسا ایشسیزینگ ساویتلەر اتفاقنداغی ایشلی ایشچیدەن کوبرەك آیلق آلاتورغانینی کورەسز.

اوتا حسابلە کورسەتیلگەن آیلق (205,4 سوم) روسیادا هەر بر ایشچینك آلاتورغان مقداری ایمەسدر. ایشچیلەرنگ اکثریسی بو «اورتا حسابدان» آز آلادر. مثلاً 1936نچی‌دا تاش کومور کانلاریندا ایشلەی تورغان ایشچیلەر کونده ایگ کوپی 19 سوم 90 تین؛ ایگ آزی 5 سوم 80 تین آلار ایدی. («ترود» مجلەسی، 1936نچی یل، صحیفە 112). دیمەك کونده 5 سوم 80 تین آلاتورغان ایشچیلەر 5 کیلوغرام 800 غرام ایکمەك آلا بیلەدرلەر. اگرده سز بونی سوغوشدان اولگی وقتغی پارە قوتیگە آینالترماق ایستەسەگز — 45 تین گنە بولوب چیقادی. اونی هەم بیلیب قویوش کیرەك، کە بو 36-45 تیینلك کوندەلك ایش حقی ایشلەش وضعیتی ایگ آغیر بولغان تاش کومور کانلاریندا بیریلەدر!

مەنە ساویتلەر اتفاقنداغی بوکونگی حاکم سوسیالیزمنی دهقان وە ایشچیلەر کتلەسی اوچون تالاوچی بر سیستەم دیدیگمزنك اساس سببلەری بودر.

م. آ.

قیشلاق خوجالغندا «عمومی» وە خصوصی ملك

بولشەویکلەنك تینماسدان آیتب کیلەیاتقان بیر نەرسەسی روسیادا قولخوزچیلقنك بیگیب، قیشلاق خوجالغندا «ستالین سوسیالیزمی» اساسینك بوزولماس، محکم بیر صورتدە قورولغانلغی‌در.

بو حقیقتغا اویغونمو؟

«ستالین سوسیالیزمی» خوجالغینی ساویت رسمی معلوماتلاریغا اساساً اورگەنوچیلەر اوچون بو حقیقتغا توغرودا کورونە بیلیر، چونکە قیشلاق خوجالغینك 90% ینی قولخوز تشکیل ایتکەن وە 1937 نچی ییلغی بیر میلیارد 328 میلیون هەکتارلق ایکین ییرینك بیر میلیون 330 میگ هەکتاری خصوصی خوجالقلار حصەسیغا توشەتورغان بیر مملکتدە سوسیالیزمنك ییگیشیکە شبهە ایتلیرمی؟ ساویت مطبوعاتی خصوصی خوجالقنی عموم قولخوز خوجالغینا «یاردامچی» подсобный، اونیگلە بیر استقامتدە قولخوز سیستەمینك محکملەشیشیگە یاردام ایتە تورغان قیلیب کورسەتمەکدەدر.

فقط بو کونگی قیشلاق تورموشیغا بیر آزدا دقتلە باقیب قاراساگز، قولخوز سیستەمینك [یعنی ستالین سوسیالیزمینك] قطعی بیر صورتدە ییگیب چیققانینی کورەآلماسسگز. اولا، قیشلاق خوجالغینك ایکین قسمندا «سوسیالیزم» قوتلیرەك بولسا، مالدارلیق قسمندا بالعکس، خصوصی خوجالق اوستون کیلیب توروبدر. 1936 نچی ییلنك اییون آییغا چاقلی رسمی رقملارغا قاراساگز، «ساوخوز» وە «قولخوز»لار بوتون ساویتلەر اتفاقنداغی مویوزلو مالنك 36%، کیچیك تویاق مال [قوی - ایچکی] نك 46,8% یگە ایگە بولسالار قولخوزچیلارنك أوزلەریگە مخصوصی مال مویوزلو مالنك 50% وە کیچیك تویاق مالنك 44% ینی تشکیل ایتەدر. „Социалистическая Реконструкция Сельского Хозяйства“, № 3 (1937), صحفە 59 بورقملەرنی کیترگەن مجموعە: «بازار مالینك»(*) اکثریسی سوسیالیزم قسمندادر» دیدر؛ بو ییردە «بازارمالی» سوزی یوقاریدا کیتریلگەن رقملارنك حقیقی معناسینی بویاماق اوچونگنە یازیلماقدادر، چونکە ساویتلەر اتفاقنداغی مال‌نك کوبچلیگی دهقانلارنك خصوصی مالی‌در.

مەنە بو وضعیت قرشیسندا ساویتلەر اتفاقندا قوتلی بیر سوسیالیزم قورولغانلغندان شبهە ایتمەی بولمایدر. توبەندە کیترلەجەك دلیللەر «قولخوز» دیگەن نەرسەنك اصلندا دهقانلارنك یاراتدیغی سوسیالیست عامللە-

(*) بیز بو ییردە «بازا مالی» دیب مارقسیستلارنك روسچا „Товарный Скот“، یعنی أوز فائدەسندەن آرتیلیب، بازارغا چیقاریلا بیلەتورغان مالنی آیتامیز.

ريندەن بولماسدان، ساويت دولتی شيركتی ايكەنليگينی كورسەتەجەكدر.

1935 نچی يیلی تصديق ايتلگەن «قولخوزنظامناسی» بويونچا قولخوزچی دهقانلار قولخوزنك اصل صاحبی سانالماقدادر؛ فقط بیز كاغددا يازيلغان «نظامنامه»دەن حقيقی تورموشغا أوتسەك «اصل صاحبی» بولغان قولخوزچيلارنك، ايك عادی خوجالق حقندان‌دا محروم ايكەنلەرينی كورەميز. مثلاً:

1) قولخوزچيلار قولخوز خوجالغی پلانی توزوش امكانينی حائز ايمەسدرلەر. بوتون قولخوز ايكين وە مالدارلق پلانی هەر يیلی مركزی ساويت حكومتی طرفندان توزولادی‌دا هەر دائره قولخوزلاريغا يیرلی حكومت أدارەلەری طرفندان «تقسيم» ايتليب بيريلەدی؛

2) قولخوزلار ايكين جايينی أوزلەری ايستەديكلەری طرزدا هايدايالماسدان موتور-تراقتور استاسيونلاری ماكينەسندەن فائدالانيش مجبوريتندەدرلەر. بو مجبوری فائدالانيش اوچون قولخوزلار حكومتنك تعيين ايتديگی مقداردا دولتگە ايكين ساليغی تولەمەليدرلەر؛

3) قولخوزلار أوزلەری ايكديكلەری ايكين محصولاتيندان سربست استفاده ايتالمايدرلار: حكومتنك ترتيبی بويونچا قولخوزلار آلنغان محصولاتدان:

1) هەرجنس ايكيندەن دولت پلانيدا كورسەتيلگەن تورلو «ييغملار» („Заготовительные Планы“) حاضرلاب قويوش؛

2) يیر ماكينەلەرينی قوللانغانيچون سالق تولەش؛

3) أوز احتياجندان «آرتيغينی» حكومت طرفندان تعيين ايتلگەن بها بيلەن دولتگە ساتيش؛

وە 4) هەر تورلو «فوندلار» توزوش مجبوريتندەدرلەر.

مەنە بو يوقاريدا آتالغان «مجبوری وظيفەلەر» اورونلانغاندان سوڭ قالغان محصولات حصەسينیگنە (اگردا قاليرسا!) قولخوزلار اوز آرا صرف ايتديكلەری محنت كونيگە قارای تقسيملاب آلا بيلەدرلەر.

كورونەدر، كە قولخوزچی دهقانلارنك صاحبلق حقی يوقدر.

مەنە بو وضعيت قولخوزچی دهقانلارنی قيشلاق خوجالغندا «تولوق صاحبلق» حقی اوچون كورەش يورگوزوشگە مجبور ايتمەكدەدر. ساويت

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

مطبوعاتينك «سوسياليست خوجالق» بيلەن «قولخوزچيلارنك خصوصی خوجالغی بير بيرلەريلە قول توتوشوب، ياردام‌لاشيب، بير استقامتدە كەتيب باراياتير» ديب يازيشلاری ايسه مطلقا يالغاندر: ساويت قيشلاقلاريندا عموم <u>خلق</u> خوجالغی ديگەن نەرسە يوق، چونكه يوقاريدا اثبات ايديگميزچە، قولخوز تويماس، آچ كوزلو ستالين سوسياليزمی احتياجينه خدمت ايتەتورغان بير دولت شيركتی‌در. اونگچوندر، كە دهقانلار كوزوندە قولخوزدا ايشلەش مجبوری، ياراماس بير وظيفەدر.

ساويت مطبوعاتينك أوزی‌دە بو حقيقتنی ياشيرا آلمايدر. يوقاريدا آتاب اوتديگميز ساويت مجموعەسينك عينی (3 نچی) ساننداقولخوزچی دهقانلارنك قولخوزچيفتليكلەريندە كی يعنی «سوسياليست» ماللاريغا قالايچا باقولاری حقندا شايان دقت معلوماتلار كيترەدر. مثلاً قولخوزچيلار عموملاشقان («سوسياليست») مالدان ممكن بولغانيچا كوبرەگينی اوز قولّاريغا، خصوصی مال ايتب اوتكوزوب آليشغا، كوبرەگينی ساتيشغا وە سوغومغا آينالتريب ييباريشغا اورونارلار ايكەن. (عينی مجموعه «صحيفه» 64)

دهقانلارنك قولخوزلارغا قالايچا قاراشلارينی كورسەتەتورغان باشقا مثاللاردا آز ايمەس. معلوم اولديغی أوزره قولخوز قيشلاق خوجالقلاری مەخانيزه ايتلگەن، يعنی يیر هايداش، ايكين اوروش وە توپلاش ايشلەری ماكينەلەشكەن. مەخانيزه نتيجەسندە آدام كوچيندەن فائدالانيش آزالمالی وە ايش‌دە تيزرەك بەجەريلمەلی ايدی. حال بوكه حقيقتدا بونداي بولوب چيقمادی. اوستوميزدەگی ييل كوكلەم ايكينی وقتندا قولخوز أدارەلەری قولخوزغا كيرمەسدەن قالغان دهقانلارنی ايشلەشكە چيقاريش مجبوريتندە قالغانلار. ساويت غازيتالارينك يازديقلارينا كورە بو يیلی ايكين اوروش ماكينەلەری («قومباين») اوتكەن ييلغا نسبتاً آنچاغنا كوپەيگەن، فقط بو ييل اوتكەن ييلغا قاراغاندا ايكين اوروش ايشی ياواشراق كيتكەن («پراودا» 24. VII). داهادا قيزيغی شو، كە دهقانلار آراسندا «قومباينلارغا» قارشی حركت كوچەيمەكدە وە ايكين جايلاريندا يانغينلار كوپەيمەكدە، بو يانغينلاردا قومباينلار اورتانيب كيتمەكدە ايمش («پراودا»

16. وه 17. ايبول؛ ايزوەستيا 18. نچى ايبول).

قايسى بيز دهقاننك خصوصى خوجالغندا بو كبى حادثەلەر اوچراتيلير؟ ماكينەنك ايشنى بيكلتيش، ياخشيلاتيش اورنيغا فنالاشتريب قويغانى هيچ بر خصوصى خوجالقدا اوچراتيلمايدر. حالبوكه بو كبى غير طبيعى وضعيت قولخوز خوجالغندا كورولمەكدەدر.

دهقانلار قولخوزلارنى اوز جوجالغى ديب تانيسالار ايدى، بو كبى وقعەلار بولماس ايدى.

اونگچون دهقان اهالى أوزينك سربست خوجالغى اوچون يورگوزوب كيلمەكدە بولغان كورەشينى دوام ايتديرەجەكدر.

اسكندر

توركستان قولخوزچى دهقانلارى تورموشندان

اوزبيكستان جمهوريتى اساس قانونى تصديق ايتيليشى مناسبتيله (12. 2. 37دە) سويلەگەن نطقندا اكمل اكرام اوزبيك قولخوزچى دهقانلارنك نه قادار ياخشى «بايليقدا» ياشاماقدا ايكەنلەرينى كورسەتيش اوچون نشان امام اوغلى وه عثمان رستم اوغلى آتالغان ايكى «نمونەوى» قولخوزچينك تاپيش وه تورموشيغا عائد رقملار كتيرگەن.

رقملار بودر: نشان امام اوغلىنگ تاپيشى:

قولخوزچيلق محنت حقى:	11 300 سوم
كوب بالاچاقالى بولغانى اوچون دولت ياردامى	2 000 «
اوزيگه مخصوص ييردەن قازانچى	3 000 «
جمعى	16 300سوم(*)

چيقيملارى: حوليسينى تعمير اوچون	1000 سوم
بير گيليلم	1000 «

(*) 17 000نك 16 300، سوگراق 16 700 بولوب چيقيشى اكمل اكرامنك قيزيل استاتستيك خطالارى نتيجەسيدر.

4 كراوات-توشەك (3 كيچيك وه 1 كەتتە)	2500 «
غرامافون	900 «
كيليم- كيچەك	2000 «
بير سغير	2600 «
بالاسيغا توى مصارفى	2000 «
احتياط قاسساغا ساليب قويغان وه سائره	4700 «
جمعى	16700 سوم

عثمان رستم اوغلىنگ تاپيشى:

قولخوزچيلق محنت حقى	12 780 سوم
اوزيگه مخصوص ييردەن	3 000 «
جمعى	15 780سوم(*)

چيقيملارى: بير سغير هەم بير قوى	4000 سوم
حوليسينى تعمير	2000 «
غرامافون وه راديو	1000 «
كراوات توشەكلەر	1000 «
ييمەك-ايچمەك نەرسەلەرى	4000 «
احتياط قاسساغا	3780 «
جمعى	15 780 سوم.

اكمل اكرامنك يالغز انقلابدان اولگى توركستاندا ايمەس، حتى ساويتلەر اتفاقندان تاشقارى بوتون دونيادا مثلى يوق «فيض وبركت» رقملارى ديب كتيرگەن بو رقملار آرقاسيدان بز هەم يوروب كورەيليك. اولاً نشان امام اوغلينك 17 000 سوم ييللق تاپيشندان ييللق ييمەك-ايچمەگى اوچون (16 700—17 000) اوچ يوز سومغنا قالغانينى كورەميز. بو 300 سومنك قيمتينى بيليش اوچون بير سيغيرنگ 2600 سوم ايكەنليگينه باقيگز. انقلابدان اول توركستان بازارلاريندا 26.25 سومغا بر

(*) روسچا «انقلاب وه ملتلەر» مجموعەسينك شو ييلغى 4نچى ساننا باقيلسين.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

سیغیر آلینار ایدی. دیمەك سیغیر 100 دفعه قیمتلەنگەن. مەنە شو اولچو بیلەن حرکت ایتسەگز 300 سومنك 3 سومغاغنا توشوب قالغانینی کورەسیز... حقیقت ایسه موندانDا آچی‌در. انقلابدان اول 3 سومغا کیچك بولغارینك یاریمیسینی آلیب بولور ایدی؛ اوندان ایکی-اوچ کشیگه آیاق کییمی تیکیلەر ایدی. بوکون ایسه بر ایتیك 200-250 سوم تورادر...

عثمان رستم اوغلینگ «فیض وبرکت»لی تورموشیغا کیلسەك، او کشی کییم-کیچەك هەم آلالماغان... بیر سیغیر، بیر قوی اوچون 4000سوم چیقارغان؛ بونی نشان امام اوغلی‌نگ آلغان سیغیری بهاسیله اولچوسەگز، او زمان عثمان افندینگ بیرگنه قوی اوچون 1400 سوم بیرگەنینی آگلایسز... طبیعی، نه نشان، نه عثمان نەده باشقا بیر تورکستانلی هەر ییلی کراوات-توشەك، غرامافون آلیب تورماس، فقط بیر سیغیر 2600 سوم، بر قوی 1400 سوم توراتورغان بر مملکتده «فیض وبرکت»نی قویاتوروب، اورتاچاغنا تورا بیلیش اوچون ییللق تاپیش 17 000 ایمەس اوندان دفعەلارچا آرتیق بولمالی‌در

* * *

هندستاندان استقلالچی مهاجرلەر تاوشی

«یاش تورکستان»نگ 89نچی ساننداغی «ملی ایرکینلك وە قورتولوش یولی» باشلیقلی مفکورەوی مقالەنی تأکیدلەب، اوحقدا هندستان مهاجرلەری آراسندان بر تاوش بیریب اوتمەکچیمز.

ملی استقلال — بر ملتنگ هیچ بر یات کوچگه باغلانمای حر وە آزاد بولوب یاشاماسی دیمەکدر. یورتمز تورکستان آزاد بولوب، مستقل حکومتکه ایگه بولغاندان سوگ بزده حر یاشاب، هەر بر توشوندیگیمزنی ایرکینلك بیلەن ایشلەی آلیرمیز. ملی مستقل تورکستاندا هیچ بر تورلو تضییق بولمایاجاقدر.

بو کون قیزیل موسقوانگ حکمیگه مجبور بولوب، بار ماغینی تیشلەب تیترەب-قاقشاب خذمت ایتب تورغان غیور ملتمز اوغلانلارینی

ایسکه آلایلیق. 20 ییلدان بو یان تورکستان خلقینگ قانینی سوروب یاتقان خام سیمیز بولشەویك حکومتی ملتمزنگ نه مادی، نه معنوی وە نەده دینی-ملی منفعتینی توشوندی. او خلقمزنگ اوستینه مسلط بولغان، اونی سوروب یاتقان بر حرام زولوك‌در...

اگرده بزنگ تورکستانیمز بو کونکی اوستینی باسقان ظلمتدەن قورتولوب باشینی کوتەرسه، استقلالینی آلسا، بزده بوتون ملی تورموشیمزنی وە دینی ایشلەریمزنی ایرکینلکده یوروته بیلیرمیز. ملی استقلالغا ایریشیلیب حر فعالیت وە ملکیت مسئلەلەری حاضرغی حالندان قورتولسا، دنیا آخرتمزنگ بیهبودلغی‌دا شوندا ایمەسمی؟ بز ایزیلگەن تورکستان تورك ملتی اوچون تورکستاننگ ملی استقلالغا ایریشووینی حق بیلەمیز وە بونگ اوچون دعا قیلامیز.

بو کون هندستاندا 370 میلیون قادار نفوس بار. بونگ 80 میلیون چاماسی مسلمانلاردر. بو مسلمانلار أوز آرالارنداغی کیچیك فرقلارله تورلو فرقەلارغا بولونسەلەرده، قارشیلارنداغی غیر مسلم فرقەلارغا قارشی بردر وە اونگچوندە اولارغا قارشی کوچلو درلەر. اونگچوندە باشقا طائفەلەردەن تیز-تیز مسلمانلقنی قبول ایتوچیلەر بولوب تورادر. بونلاردا تام استقلاللاریغا ایگه بولماسالاردا، بوتون ملی-دینی ایشلەرینی حتی هەر تورلو خصوصی ایشلەرینی ایرکینلك ایچیده یوروته آلادرلار.

بز قاندای بر فکر وە مسلکده بولسا بولسون بوتون تورکستانلیلارنگ برلەشیب ملی استقلال اوچون جان وە کوگل بیلەن تریشماقلارینی تیلەیمز. لاکن شونی‌دا آیتب أوتوش کیرەك، که بو مقدس مقصدنی آرزو ایتوچی کشیلەرنگ یالغز تیل بیلەن طلب ایتو وە دیل (یورەك) بیلەن ایستەبگنه قالماسلیقلاری کیرەك. چونکه استقلالنی یالغز طلب بیلەنگنه آلیب بولمایدر. بونگ اوچون عملی حرکت کیرەکدر. باشقاچا قیلیب آیتقاندا یورتدا بولسون، مهاجرتده بولسون بوتون وطنداشلارنگ قولنی قولغا بیریب، بر برلەریگه مادی هەم معنوی یاردملاشیب ایش یوروتولەری لازمدر. هیچ بر وقت استقلال قوروق التماس بیلەن آلنغان

ایمەسدر. تورکستانڭدا استقلالی بوتونمز برلەشیب، هەر آدام أوز کوچی درجەسندە یاردامدا بولونغانداغنا ممکندر.

بهر کیف وطنمزنڭ استقلالی، ملتمزنڭ ایرکینلگی اوچون یورەگیمزنی کیڭ قیلیب، قانیمزنڭ سوڭگی تامچیسیغا قادار ایمتیلیش وظیفەمیز، شو مقدس غایە اوچون جان بیریش بزنڭ مقصدیمز بولسون.

ضیائی دهلی، مای 1937.

ایسکەرمە: مجموعەمیزدا اورون آزلغندان محترم ضیائی افندینك قیمتلی مقالەسینیدە آنچاغنا قیسقارتیب باسو مجبوریتندە قالدیق. باشقارما.

بین‌الملل تورموشدان

1) ساویت روسیادا — 1934نچی یلی نیقولایەف اسملی بر قومسومولنڭ قوممونیست فرقەسی باشلوقلارندان کیروفنی أولدورووی اوڭغایی بیلەن باشلانغان اعداملار آرقاسی کیسیلمەسدەن دوام ایتب کیلەدر. 1936 نچی یلی آوغوستندە سابق قوماینتەرن رئیسی زینوویەف، لەنین‌نڭ اورونباساری کامینەف وە باشقالاری اعدام ایتیلدی. عینی 1936نچی یلی دەقابرندا ساویت روسیا آغیر صنایعینی تورغوزوچی پیاتاکوف وە باشقالاری أولدورولدی. ساویتلەرچە عمومیلکدە «تروتسکیچیلەر» دیب آتالیب کیلە یاتقان «زیانچیلار»، «خلق دوشمانلاری وە جاسوسلار»غا قارشی کورەش قانلی یولندا دوام ایتب کیلەدر. بو تولقون، «خلق دوشمانلاری وە جاسوسلار» قولینا توشوب کیتمەگەن نە بر حکومت وە نەدە بر فرقە مؤسسەسی قالماغانلیغینی کورسەتمەکدەدر. بوتون قومیسارلقلار، حتی «گە. پە. ئو.» سوزنك چین معناسندا آڭلاشیلاجاق بر شکلدە اعتنا بیلەن تازالاندی... ایمدیگەچە ساویت حکومتی‌نڭ ایڭ صادق خدمتچیلەری دیب تانیلیب، تانیتیلیب کیلگەن کشیلەر، قومیسارلار، دیپلوماتلار وە تورلو جنسدەن مسئولیتلی یوکسەك موقع اشغال ایتب کیلگەن مأمورلار بوتونیسی «زیانچی»، «خلق دوشمانی» هەم «جاسوس» بولوب چیقدیلار. ایناںچلی آوروپا آژانسلارینڭ بیرگەن معلوماتینا کورە، سوڭ بر یل ایچندە زیانچیلق عیبیلە قوولغان فرقە اعضاسینڭ سانی 700 میڭگە چیقادر. هەر طرفدا هەرکونی 10لاب-20لەب-50لەب اعدام ایتیلمەکدە بولغانلارنڭ یکونی حقندا هیچ‌کیم آنیق بر نەرسە بیلمەیدر... ستالین ایمدیگەچە هەر طرفنی تازالاب قیریب کیلدیکی حالدا قیزیل اوردوغا توقونماغان‌ایدی. چونکە قیزیل اوردو ساویت دیکتاتورلغینڭ ایڭ ساغلام وە کوچلو تایانچیغی دیب تانیلماقدا ایدی. ساویت حکومتینك سوڭ یللاردا آوروپادا یاساغان اتفاق وە قارشیلقلی مدافعە معاهدەلەری بوتونیسی شو قیزیل اوردونڭ محکملگی، ساغلاملیغی قناعتینا قورولغان ایدی. مەنە 11نچی ایوندە ساویتلەر اتفاقی مارشالی توخاچەوسکی ایلە قیزیل اوردونڭ 6 بویوك گەنەرالی-قوماندانلاری اعدام ایتیلدی. بوتونیسی جاسوسلق بیلەن عیبلەندیلەر. فقط بودا سوڭ نقطە بولوب چیقمادی. بو «زیانچیلار» هەم «جاسوسلار»نی قیدیرو مسئلەسی بوتون ساویت مطبوعاتینی‌دا تازالاش ایلەگندەن کیچیرو مجبوریتینی توغدوردی. «پراودا» هەم «ایزوەستیە»دە ایڭ بویوك مسئولیتلی ایشلەرنی أدارە ایتب‌تورغان ساویت غازیتاچیلارینا قادار تیکشیریلدی. ساویت تیلگراف آژانسی باشلوغی دولەتسکی زیانچی، جاسوس قیلینب چیقاریلدی.

ساویت تیاتروسی، یازوچیلار برلگی «زیانچی» هەم «جاسوسلار» یوواسی بولوب چیقدی. ساویت روسیا قولی آستنداغی خلقلارنڭ «یاش ساویت یازوچیلارینی» تربیە ایتەجەك اوجاق‌کبی کورسەتیلیب کیلە یاتقان بو برلکنك یللاردانبەری «زیانچیلق» هەم «جاسوسلق» بیلەن مشغول بولغانلیغی اورتاغا قویولدی. مشهور ساویت محرری اصلاً لهستانلی قوممونیست برونو یاسەنسکی‌دە «جاسوسلق» بیلەن عیبلەندی. اونڭ ساویت تنقیدی کوروشندە ایمدیگەچە ساویت ادبیاتینك ایڭ مهم اثرلەرندەن سانالیب کیلگەن «انسان تەریسینی آلماشتریر» [„Человек меняет кожу“]

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەرۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

نام توركستان ساويت توموشندان آلنغان اثرى، «جاسوسلق» اثرى ديب كورسەتيلمە كدەدر.

* * *

بوتون دنيا بوكون ساويت روسيادا بولا ياتقانلارنى سوك درجه بر مراق وە دهشت ايچندە تعقيب ايتمە كدەدر. جاسوسلق عيبيله اعدام ايتيلگەن ساويت مارشالى توخاچەوسكى بر ييل اول فرانساغا كيليب كيتكەن ايدى. دوست بر مملكت اوردوسى باشلوغى بولغانليغى نظردە توتولوب عادتدە كيزلى توتولاتورغان كوب نەرسەلەردە اوكا كورسەتيلمش ايدى. اگردە توخاچەوسكى اوزينە كورسەتيلگەن فرانسا سرلەرينى اوزينك جاسوسى ديب عيبلەنديگى دولتكه بيلديريب قويغان بولسا نيمه بولادر؟ بانيلەرى، باشلوقلارى بو قادار آلچاق اخلاقداغى «جاسوسلار» بولوب چيققان بر اوردوغا نه درجەدە اعتماد ممكندر؟ بونداى بر اوردوسى بولغان بر مملكت بيلەن باغلانغان دوستلق وە حربى اتفاققا نه درجەدە ايناتب بولادر؟ — مەنه بوكون ساويت روسيا دوستى آوروپا مملكتلەرينى قاپلاب آلغان هيجانلى سورغولار.

عمرينك ايك ياخشى دورەسينى انقلاب خدمتينه بيريب وە اونى ايشكه آشيريب، أدارە ايتب كيله ياتقان كشيلەرنڭ قالاى قيليب بردەن برە «زيانچى» وە «جاسوسلار» بولوب قالديقلارى اوزىايمديگەچە آچيق جوابى آليناليماى كيله ياتقان مهم بر سورغودر. طبيعى بو سورغونڭ جوابى بزنى قيزيقترمايدردا. چونكه بز روس بولشەويك انقلابى فلسفەسى ايله اوغراشمايمز. او جهتنك بزگه كيرەگىدە يوق. فقط بوتون دنيا افكار عامەسى طرفدان اورتاغا آتيلماقدا بولغان بو سورغو هەر نەرسەدەن اول بزنڭ شو روس بولشەويزمينه، باشلوقلارى «خائن»، «جاسوس» بولوب چيققان بر سيستەمگه وە بونداى رەژيم وە انقلاب بولوب تورغان دولتگه قارشى، خلقمز وە يورتمزنى قورتاريب آليش اوچون يوروتمه كدە بولونديغمز كورەشنك نه قادار حقلى ايكەنينى كورسەتمه كدەدر.

2) <u>ياپون-ختاى تارتيشماسى</u> — ياپونيا بيلەن ختاى آراسندا يەگيدەن

قانلى تارتيشمالار بولا باشلادى. او طرفدا حقيقى مفهومدە سوغوش بارادر. هەر ايكى طرفدا كوبگنه سوغوش كوچلەرى توپلاديلار. ياپونلار پەكين هەم قسماً تەنزين‌نى اشغال ايتديلەر. اطرافدا ينه كورەش بارادر. ياپون-ختاى مسئلەسينى ياخشى بيلەتورغان «تاك» غازيتاسى يازوچيسى ياقين‌غنا بر زماندا هەر ايكى طرفدادا بربرينى آگلاو وە بو صورتله ياقلاشو علامتلەرى كورولمه كدە بولغانليغينى يازمش ايدى. فقط بردەن برە سوغوش چيقيب قالدى. بو حادثەنڭ چيقووندا هەر هانگى بر طرفدان بر تورلو پرووقاسيون بولوب بولماغانليغى مهم ايمەس. وضعيتنك ختاى وە ياپونياكبى آسيانڭ ايكى بويوك دولتى آراسندا بونداى توقنا‌شمالار چيقا بيلەجەك بر حالغا كيلب قالغانينى قيد ايتش كيرەك.

سوغوش حركاتى شمالى ختاى دائرەسندە بولا ياتير... بو طرفغا ايسەكوبدەن ياپونيا كوزينى تيكمشدر. شمالى ختاينڭ «خوپەى» هەم «چاخار» اسملى ايكى ولايتندە ياپونيانڭ طلبى اوزەرينە ايكى ييلدان بيرلى بر تورلو أدارى مختاريت قورولغان ايدى. بو قورولوشندا بو ايكى ولايت رسماً ختاى توپراغى سانالسادا، حقيقتدە مركزى ختاى حكومتى تأثيرندەن چيقيب ياپونيا نفوذى آستينا كيرگەن بولادر. ياپونيا اوز پلانينى هيچ كيمسەدەن ياشيرمايدر. او شمالى ختاينڭ قالغان اوچ ولايتى «سويوآن»، «شاندون» وە «شانسى»دەدە عينى جنسدەن مختاريتلى سيستەم ياراتماقچى بولادر. بو ولايتلەر پاختا، تيمير، كومور، توز وە باشقالار كبى ياپونيانڭ اوزندە بولونمايتورغان مادەلەرگه جودە باى يير‌لەردر. بوندان باشقا شمالى ختاى حربى، سوق‌الجيش باقيمندان‌دا مهم بر موقع اشغال ايتەدر. بو ييردە اوز تأثيرينى اورناشترغان ياپونيا مانجوقونى ختاينك قالغان قسمندان اولدوقچا توروقلو بر توسوقله آيرغان بولادر. بونڭ اوستنه او ساويت روسيا حمايەسينه تايانغان تيشقى موغولستانداغى موغول خلق جمهوريتنە توغرودان توغرو ياناشغان بولادر...

ايمديگەچە كوب دفعەلار ييگيب چيقديغى ختاينى ياپونيا بو سفردە ييگيب چيقا بيلير. فقط ختايلار بو ييگيلولەردەن سوك اميدلەرينى

کیسیب ، یه‌گی توقتان وضعیت بیله‌ن راضیلاشیب کیته‌جه‌کله‌رمی ؟ ایمدیـ
گه‌چه ساویت روسیا وه عمومیتله آسیا مسئله‌سنده یاپونیاغا عطف ایتیلب کیله
یاتقان بوتون پلانلارنگ موفقیتی اوچون‌ده مه‌نه بو سورغونگ جوابی
مهمدر. . .

3) آسیا معاهده‌سی — یراق شرقدان یاپونیا وه ختای‌کبی ایکی
بویوك آسیا دولتی آراسندا قانلی تارتیشمالار بارا یاتقانلیغی قایغیلی خبری
تارقالغان بر چاغدا آسیانگ ایکنچی ، تام قارشی بر بورجه‌گنده‌ن سوك
درجه‌ده سیوینچلی بر حادثه خبری آلینماقدادر ، که بودا «آسیا معاهده‌ـ
سی »نگ یاسالویدر. 37 .7 .8 تاریخنده طهراندا ، ایران شاهینگ سعد
آباد سرایندا تورکیه ، ایران ، آفغانستان وه عراق ممثلله‌ری طرفدان
«آسیا معاهده‌سی » امضالاندی. بوندای دوستلق وه هجوم ایتمه‌سلك معاـ
هده‌له‌ری کوبدر. آوروپانگ اوزنده ایکی مهم متفقلار غروپی وه یا
«آنتانتا » باردر. بری چه‌خوسلوواقیا ، یوغوسلاویا هه‌م رومانیادان عبارت
«کیچیك آنتانتا اتفاقی » ، ایکنچیسی تورکیه ، رومانیا ، یوغوسلاویا هه‌م
یونانستاندان عبارت «بالقان اتفاقی »در. بونلاردان باشقادا آیریم دولتله‌ر
آراسندادا دوستلق وه هجوم ایتمه‌سلك معاهده‌له‌ری کوبدر. دیمه‌ك مسئله
یه‌گی توزولگه‌ن معاهده‌نگ نه شکلنده وه نه‌ده «بالقان» وه «کیچیك
آنتانتا » معاهده‌له‌رنده‌ن هیچ بر صورتله آیریلماغان مضمونده‌در. ایش بو
معاهده‌نك آسیادا وه اوگا داخل ملتله‌رنگ تاریخنده برنچی معاهده
بولغانلغنده‌در. بوتون دنیا معاهده‌له‌ر بیله‌ن بیلگیله‌نمش چیگه‌ره وه شرائط
ایچنده تینچلقدا یاشادیغی بر زمانلاردا بو مملکتله‌ر بربریله بوغوشوب ،
تارتیشب تورغانلار. یاقین زمانغا قادار بو دولتله‌رنگ کوبچیلگی مستقل
تیشقی سیاسته‌ده‌ن محروم یاریم مستملکه حالندا ایدی. عثمانلی ایمپه‌راتورـ
لیغینگ بر ولایتی سانالغان عراق ایسه دنیا سوغوش زمانندا سلطانـ
حلیفه‌گه قارشی عصیان کوته‌رمشدی. ایمدی ایسه عراق تیگ حقلی بر
دوست دولت صفتیله تورکیه ایله اتفاق یاساماقدادر.

یاقین ماضینك بوندای حادثه‌له‌رینی ایسله‌گه‌نده‌گنه بو معاهده‌گه

تیشلی قیمتینی بیرمه‌ك ممکن بولادر. برچه بوتونیسی 10 ماده‌ده‌ن عبارت
بولغان بو معاهده‌نگ ایگ مهم ماده‌سی 3نچی ماده‌در. معاهده یاساغان
دولتله‌رنك عمومی منفعتله‌رینی علاقه‌دار ایته‌تورغان بوتون مسئله‌له‌رنی
مصلحتله‌شیب یوروتوتعهدینی ایچنه آلغان بو ماده هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن اول بو
دولتله‌رنك تیشقی سیاسته‌له‌ری استقامتی برلگینی کورسه‌ته‌در. بز طبیعی بو
معاهده‌نی ماده ماده آلیب تیکشیرمه‌کچی بولمایمز. بو ذاتاً بزنگ وظیفه‌مز
چه‌رچیوه‌سی ایچینه‌ده کیرمه‌یدر. بز اونی غربی آسیا مسلمان خلقلاری
آراسندا بولوب اوتکه‌ن وه اوگا کیرگه‌ن دولتله‌رنگ ملی وه سیاسی
یتیشکه‌نلك درجه‌له‌رینی کورسه‌ته‌تورغان مهم بر حادثه دیب یادلاب‌گنه
اوتمه‌کچی بولامز.

4) فلسطین‌نی بولوش مسئله‌سی — بوکونکی بین‌الملل حادثه‌له‌رنك
ایگ مهمله‌ری قاتارینا فلسطیننی بولوش پروژه‌سینی کیریتیش کیره‌ك. معلوم
اولدیغی اوزره فلسطین ، شرقالاردن ایله برلکده اینگلته‌ره مانداتی
آستندادر. اینگلیز حکومتی فلسطینده یهودی «ملی اوچاغی»نی قورونی
وعد ایتکه‌ن وه ملتله‌ر جمعیتی نزدنده بو حقدا تعهد ایتکه‌ندر. بو پلاننی
ایشکه آشیرو حرکتی باشلار-باشلاماس آغیرلقلاردا کورونه باشلامشدر. یهوـ
دیله‌ر فلسطینده «ملی اوچاق» قورو بیله‌ن‌گنه قناعتله‌نمه‌ی ،عرب ییری‌بوتون
فلسطینینی یهودی ملی اوچاغینا آیلانترماق فکرینه توشدیله‌ر. عربلارنگ شدتلی
اعتراضلارینا قارامای یهودی مهاجری آقینی دوام ایتدی. سوغوشغا چاقلی
فلسطینده 50 میگ چاماسندا یهودی بار ایکه‌ن ، ایمدی 400 میگ بوـ
لوب قالدی. یهودیله‌رنگ متشبثلگی ، بوتون یهودیلك عالمنده‌ن توپلانغان
یاردام ، سرمایه وه اینگلته‌ره‌نگ حمایه‌سینه تایانیب ، فلسطینده یهودی
اوچاغی مسئله‌سینی حقیقی مفهومده یهودی دولتی مسئله‌سینه آیلانتریب
قویدی. عربلار بوگا قارشی شدتلی پروته‌ستولاردا بولوندیلار. ایکی
طرفداندا کوب‌گنه انسان تلفاتی ایسته‌گه‌ن قانلی توقناشمالار بولدی.
یهودیلك وه یهودی سرمایه‌سینك کوچلو تأثیری آستندا بولونغان آوروپا
هه‌م آمریقا مطبوعاتی فلسطینده‌کی عرب کوره‌ش حرکتینی ، عرب خلق

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

كتلەسی اوستندەكی حاكمیتنی وە اونی استثمار حقینی یوقاتووندان قورققان، بویوك مفتی اطرافینا توپلانغان بر دستە عرب منورلەرینگ شخصی منفعتلەری اوچون یوروتدوكلەری كورەش‌كبی كورسەتیشكە اوروندیلار. قاندای اویاتسز بر یالغان؟!... 1936نچی ییلی آپریلندە باشلانغان سوك توقناشمالار ییل سوگینە قادار دوام ایتدی. اینگلیز حكومتی وقعەنی ییرندە تیكشیرمەك وە بو عرب-یهودی تارتیشماسینی بر كرەلك بتیرو پلانی حاضرلاماق اوچون فلسطینگە بر قومیسیون یوباردی. بو قومیسیون اینگلتەرە حكومتنە فلسطیننی اوچ قسمغا بولو پروژەسینی تقدیم ایتدی: 1 — فلسطین‌نگ آق دیگزگە یاناشغان ایگ منبت قسمندا یهودی دولتی قورو؛ 2 — دیگزدەن اوزاق قالغان ایچكی یاریم صحرائی بر قاراكتەردەكی قسمندا عرب دولتی قورو (بو دولت سوگرادان شرق الاردن ایلە برلەشەجەكدر). عربلار دیگزگە چیقا بیلو اوچون یافا لیمانینی آلاجاقلار. بو لیمان ایچەریدە قالغان عرب دولتی اراضیسی بیلەن اینگلیز قاراماغندا بولوناتورغان بر قوریدور ایلە باغلاناجاقدر. 3 — قدس، بیت‌اللحم شهرلەری وە بونلار آراسنداغی اراضی "Nazareth" شهری، عرب دولتی اراضیسینی یافا بیلەن باغلایتورغان قوریدوردا فلسطیننك مصر توپراغینا یاناشاتورغان جنوبی قسمی، عسكری باقیمدان مهم سانالغان «عقبە» اینگلیز مانداتی آستندا بولوناجاقدر. مەنە فلسطیننی بولو پلانینگ عمومیلكدە كورونوشی شوندان عبارتدر. بو پلاننگ هەر جهتی شایان دقتدر. فلسطیننگ ایگ منبت قسمینگ یهودیلەر حصەسینا آیریلغانلغی اوزی شایان دقتدر. بو نقطەدا شو آیریلغان ییرلەرنگ بوتونیسی عرب ییری ایكەنبنی‌دە اونوتماسلق كیرەك. یهودیلەرنگ متشبثلگی اوستندە بو قسم نە قادار مكبت بولسا ییرینگ تارلیغی(*) یوزندەن بو دائرەدە قورولغان دولت مستقل بر تورموش قابلیتی قازانا آلمایاجاقدر. اونگچوندە بو یهودی دولتی دائمی صورتدە اینگلیز یاردەمنە محتاج بولوناجاقدر.

(*) تخمیناً 5 میگ كیلومەتر مربع در.

بو یاردام ایسە بو مستقبل یهودی دولتینك «بریتانیا خلقلار اتفاقی»نا مستقل بر «دومینیون» بولوب كیرووی شكلندە توشونولەدر. طبیعی هەم یهودیلەر هەمدە اینگلتەرە اوچون سوك درجەدە فائدالی بر پلاندر. عربلارغا كیلگەندە، بو فلسطیننی بولو پروژەسی عرب برلگی وە یا مستقل عرب دولتلەرینك قونفەدەراسیونی توشونچەسی وە امیدلەرینە ایگ شدتلی بر ضربە بولادر. بونگلە عرب برلگی ملی مفكورەسینە أولوم ضربەسی بیریلگەن بولادر.

بو فلسطیننی بولو پلانندان هەر طرف ناراضی. یهودیلەر عرب توپراغندان ایستەدیگندەن كیچیكرەك قسم كیسیب بیریلگەنلگی اوچون ناراضیدر. عربلار ایسە بو بولوشنگ جانلی عرب وجودینی پارچالاب ایشلەنمەكدە، بونگلە عربلارنگ حیاتی منافعی فدا ایتیلمەكدە بولغانلیغی اوچون ناراضیدرلار. هەر طرفدان پروتەستلار سەل‌كبی آقماقدادر... سوریە، عراق، عربیهٔ سعودیە (حجاز)، یمن عربلاری پروتەست ایتدیلەر. بولو پروژەسی ملتلەر جمعیتی ماندات قومیسونینا تقدیم‌ایتلدی. عرب-یهودی تارتیشماسی عرب دنیاسی بیلەن اینگلتەرە تارتیشماسینا آیلانب كیتەتورغانغا اوخشایدر. عربلار بو تارتیشمادا اوز موفقیتلەرینی تأمین اوچون كیرەكلی برلك، توروقلولقنی كورسەتە آلاجاقلارمی ایكەن؟ اونلار بو دعوالارینی یوروتودە مسلمانلق، مسلمان برادرلگندەن كوب بحث ایتوچی مملكت وە دولتلەردەن كیرەكلی یاردامنی آلا بیلەجەكلەرمی ایكەن؟...

5) اون اوچ آیدانبەری آوروپا دنیاسی بدنیندە آغیر یارە بولوب كیلگەن اسپانیا وطنداشلار سوغوشی یەنەدە دوام ایتمەكدەدر. آوروپا دولتلەری طرفدان سوغوشنی توقتاتیش نیتیلە كورولگەن چارەلەرنگ مثبت نتیجە بیرمەگەنینك باش سببی اسپانیا رسمی حكومتینگ موسقوا تأثیریگە بیریلیب، مملكتنك اوز حاكمیتی حكم سورگەن قسملارندا وطنداش سوغوشی روحینی جانلاتریب تورغانلغی‌در م.

تورکستان خبرلری:

قازاغستاندا فرقه وضعیتی — قازاغستان فرقه قومیته‌سینگ باش کاتبی ئه‌رمه‌نی له‌ئون میرزویان 5. 6. 1937ده، فرقه قورولتاییی مجلسنده سویله‌گه‌ن نطقندا قازاغستانداغی فرقه وضعیتی حقندا توبه‌نده‌گی معلوماتلارنی بیریب اوتدی («قازاغستانسکایه پراودا» 8. 6. 37):

1937نچی ییلینگ 1نچی مایغاچا قازاغستان فرقه تشکیلاتیندا 51.441 کشی بار ایکه‌ن(*)؛ بونلاردان فرقه اعضاسی 32.268 کشی بولوب، قالغان 19173ی نامزد ایکه‌ن. فرقه تشکیلاتینداغی عیاللارنگ سانی 6199در. «صنف» جهتنده‌ن 1937نچی ییلنگ انچی غینوارینا چاقلی فرقه‌دا ایشچیله‌ر یوزده 39,8نی، آوول وه قیشلاق خلقی یوزده 47,7نی وه مامورلار یوزده 13نی تشکیل ایته‌ر ایکه‌نله‌ر(**).. ملیتی جهتنده‌ن: قازاقلار 25.302؛ روسلار 17.050؛ اوقراینالیلار 5032؛ «یات ملتله‌رگه» آینالتریلغان أوزبیکله‌ر 854؛ اویغورلار 560 وه سائره. اعضانگ یوزده 68ی (یعنی تخمیناً 3ده‌ن ایکیسی) 1928نچی ییلدان بیری فرقه‌غا آلنغان ایمش. یوزده‌ن 18,5ی 1925ـ1927نچی ییللاردا، یوزده 8,2ی 1920ـ1925نچی ییللاردا، قبول ایتلگه‌ن ایکه‌ن. 1920نچی ییلدان بیرلی فرقه‌دا بولغان اعضالار سانی ایکی میگ (2000)گه یاقین ایمش.

تحصیلی جهتنده‌ن (1937نچی ییل 1نچی غنورداغی معلوماتغا کوره):

یوکسه‌ك تحصیل کورگه‌نله‌ر سانی	1 540
چه‌له یوکسه‌ك تحصیل کورگه‌نله‌ر سانی	497
اورتا تحصیللی لار سانی	2 691
چه‌له اورتا تحصیل کورگه‌نله‌ر سانی	4 130

(*) بوندان ایکی ییل اول فرقه تشکیلاتندا یوز میگده‌ن آرتیق کشی بار ایدی.
(**) بولشه‌ویکله‌رنك عادتینچه بو ییرده‌گی «فائضلاما»دا هه‌م خطا اوتکه‌زیلگه‌ن.

ابتدائی تحصیل کورگه‌نله‌ر سانی	15 803
تحصیل کورمه‌گه‌نله‌ر، فقط سوادلیلار سانی	25 993
سوادسزلار سانی	1 227
جمعی	(*)51 881

یوقاریدا کیتریلگه‌ن رقملاردان کورونه‌درکه: 1) «پروله‌تار» فرقه‌سندا پروله‌تار صنفی 39,8% بولوب، آزچلیقنی تشکیل ایته‌در، کوبچلیك ایسه قیشلاق اهالیسنده‌ن‌در؛ 2) جمهوریتنگ «اصل خلقی» قازاقلار فرقه‌دا فرقه منسوبله‌رینگ یارمیسندان آز ایکه‌ن؛ 3) اعضالق‌ستاژی 1928نچی ییلدان بیری باشلانغانلارنگ یوزده 68ینی تشکیل ایتکه‌نی قازاغستان فرقه‌سینگ باردیقچا «یاشاریب» کیتمه‌کده بولغانلغی؛ 4) تحصیلی جهتنده‌ن تخمیناً یارمیسینگ (25.993 کشی‌نگ) تحصیل کورمه‌گه‌ن، فقط «سوادلی» بولغانی‌دا «یاشارغان» قازاق فرقه‌سینگ أوز باشیغا ایش کوره بیله‌جه‌ك قابلیتده بولماغانینی کورسه‌ته‌در.

قازاغستاندا اورتا تحصیل. — 1936ـ1937نچی اوقو ییلیندا قازاغستاندا 98 (توقسان سه‌کیز) قازاق اورتا مکتبی بولغان. اوتکه‌ن ییلی قازاق مکتبله‌رینده‌ن ایلك دفعه اورتا تحصیل کوروب چیققانلارنگ سانی 11 (اون بیر) بولغان. بو ییلی ایسه اورتا تحصیل آلیب چیققان کشیله‌ر سانی 25 ایمیش. دیمه‌ك «بویوك اوقتوبر انقلابی»نگ 20 ییللق سنهٔ دوریه‌سینه چاقلی تورکستان‌نگ «ایگ بویوك قسمی قازاغستاندا آنجاق 36 (اوتوز آلتی)» کشی «ملی مکتبله‌رده‌ن» اورتا تحصیل آلیب چیقا بیلگه‌ن.

کیله‌جه‌ك 1937ـ1938نچی اوقور ییلیندا اورتا مکتبله‌رنگ 10نچی (یعنی أیگ سواگغی) صنفندا 250 طلب اوقویاجاقمیش. بو ییل غنا باشلاناجاق اوچنچی «بیش ییللق»نگ اورتا لارندا اورتا تحصیل کورگه‌ن قازاقلارنگ سانی بیر نیچه میگ بولار ایمیش («پراودا» 7. 7. 1937).

(*) باشدا 51 441 کورسه‌تیلیب، سوگراق 51 881 چیقشی تورغانی میرزویان‌نك خطا حسابی نتیجه‌سیدر.

ئەۋلاد گۆرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

تورکستان صنعتکارلارینگ موفقیتی

یاقیندا موسقوا وه لەنینغرادا تورکستان صنعتکارلارینگ «تیاترو وه موسیقی اون کونلك»لەری بولوب أوتدی: آپریل سوڭلاریدا لەنینغرادda قازاق وه مای آخرلاریدا موسقوادا أوزبیك تیاترو آرتیستلەری اوینادیلار. قازاق آرتیستلەری صحنەدە «قیزجیبەك»، «جالبیر» وه «ایرتارغین»؛ أوزبیك آرتستلەری ایسە «فرهاد وه شیرین»، «گلسارە»، «سەیل وه قولخوز تویی» نام موسیقیلی اثرلەرنی اویناب کورسەتدیلەر.

موسقوا وه لەنینغراد ساویت غازیتالارینگ یازدیقلارینا کورە، تورکستان صنعتکارلارینگ صحنەدە کورسەتدیکلەری هنر یالغزتیڭلاوچیلاردا غنا ایمەس، موسقوا وه لەنینغرادنگ مشهور تیاترو خادملەری ایلە تیاترو صنعتینا قیمت بیرە بیلەچی صنعت اهلینەدە بویوك تأثیر بیرمشدر. روسلارنگ تیاترو وه موسیقی ساحەسیدا کوب آلغا کیتکەنلیکلەری معلومدر. اونگچون روس تیاترو وه موسیقیسینچی (تنقیدچی) لارینگ بزنگ تورکستان یاش آرتیستلەریگە بیرگەن قیمتلەری بو طرفدا بیزنیدە قوواندرماسدان قالمایدر. بز یورتمزدان آنچا اوزاقدامیز. اونگ تاوشینی، أولەڭلەرینی، موسیقیسینی، «تریك» سوزینی ایشیتە آلمایمز.

تیاترو حقیقی تورموش بولماغانی کبی، هەر دائم اونگ توغرو سیماسیدا بولالمایدر؛ آینیقسا روس پرولەتاریاتی دیکتاتورلغی آستنداغی أولکەلەرنگ تیاتروسینی حقیقی تورموش سیماسی دیب آیتیش بوتونلەی یاڭلیشدر. اونگچوندە موسقوا وه لەنینغراد تیاترولاری صحنەلەریدەن کورولەگەدە وه ایشیتلمەگەدە بولغان تورکستان صنعتکارلارینگ کولگو وه سیوینچلەری خلقمزنگ کوندەلیك تورموشنداغی کولگە وه سیوینچینگ «صورتی»، «سیماسی» ایمەسدر. شو جهتدەن بز تورکستان صنعتکارلارینگ صنعت قابلیتی اثری بولغان موفقیتی اوچونگنە قووانماقدامیز.

بز قابلیتلی تورکستان صنعتکارلارینگ تیاترو صحنەسندەگی اویون، کولگو، قوشوقلارینگ آزاد وه مستقل ملی تورموشغا ایریشکەن خلقمزنگ حقیقی شادلغی سیماسینی تمثیل ایتەجەك وقتنگ اوزاق ایمەسلگینە ایناناميز.

قازاق شیوەسیندە «شاهنامە» «قازاغستانسکایە پراودا» غازیتاسینگ (22. 6. 1937) بیلدیردیگینە کورە مشهور «شاه نامە» دستانی شاعر نور محمد ایزتلەو اوغلی طرفدان قازاق شیوەسینە آغداریلماقدادر. اثر شو ییل آخرلاریندا مطبعەدان حاضرلاینب چیقاجاقمیش.

تورکستان «قولخوزچی»سینگ زاری

مالیم قایتاریلیب بیریلسە ایکەن

(«سوسیالیستیك قازاغستان»نگ 37 .5 .4 تأریخلی ساننداn)

مەن قیزیل اورداداغی «قیزیل قوممونا» قولخوزینگ موچە (اعضا) سیایدم. 1935نچی ییلی أوسترو أوچون حکومتدەن 3 قوی آلدم. بو قویلارنی ساتمای-سویمای مەیەلەب (توغروسی بەیەلەب-یاخشیلاب) باقیب، 2 ییلدا 10غا ییتکیزدم. أوزمنگ ایستەگیم بیلەن کورشیلەسی (قومشو) قارماقچی آوداننداغی قولخوزغا اورناشدم. براق «قیزیل قوممونا» رئیسیلە قیزیل اوردا آودانی باشچیلاری «چیققان قیزچیدەن تاشقاری» دیگەندەك: «سەن بیزدەن کیتدیگ، ایندی سەنگە مال یوق. اگر مال کیرەك دیسەڭ، أوزومیزگە قاتیب کیل» دیب، قانچا ایگبەك (ئەمەك) ایتب أوسترگەن مالیمدان بیرمەی قویدی.

محلی أدارەلەرنگ ایشلەب اوتورغان خیانتن آیتب (قازاغستان اجرا قومیتەسی رئیسی) قولومبەت اوغلی یولداشغا عرض یازدم. اول کشی قیزیل اوردا آودانی آتقارو (اجرا) قومیتەسی رئیسینە مالیمنگ قایتاریلووین تاپشیردی. اوبلوست (ولایت) اجرا قومیتەسیدە: «مالی أوزینە قایتاریلسین» دیب کاغد یازدی. براق قیزیل اوردا آودانی اجرا قومیتەسی بیلەن ییر بولومندە (زراعت ایشلەری شعبەسندە) گی بیوروقراتلار 4 آیدان بیرلی عرضمنی آیاقسز قالدیرو بیلەن کیلەدیلەر.

بودیق خاتونی.

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4
مسئول مدیری: دوقتور طاهرشاکر.

Yach Turkestan

Juillet-Août 1937 (Le Jeune Turkestan) No. 92-93

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Mustafa Tchokaï - Oghly**

يولیمزغا توغرو کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنگ بیتلەری آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونە شرطلری:

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

«یاش توركستان» نشریاتی

باش محرریمز چوقای اوغلی مصطفی بیكنگ مجموعەمیزدا باسیلیب چیققان

«1917نچی ییل خاطره پارچالاری»

مؤلفنگ قیمتلی مقدمەسی وە بر قانچا جماعت خادملەریمزنگ رسملەریلە 96 بیتلك كتاب حالندا نشر ایتلمشدر. بو اثرنی توركستان مسئلەلەری ایلە قزیقوچیلارغا توصیه ایتەمیز.

*

«ملی یول» نشریاتی

آتاقلی ادیب عیاض اسحاقی افندینگ 1920نچی ییل پاریسدە یازغان «دولقن اچندە» نام بیش پردەلك پیەسی یاقیندا بەرلیندە «ملی یول» مطبعەسندا باسیلیب ساتیشغا چیقاریلمشدر. نفیس كاغازغا باسیلغان 70 بیتلك بو اثرنگ دەگەری بر مارق 50 فەنیك در. بوتون اوقوچیلاریمزغا توصیه ایتەمیز.

مجموعەمزغا تیشلی هەر تورلو یوللانمالار اوچون آدرس:

Mustafa Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France